

Otomar Dvořák

Vřeteno OSUDU

Otomar Dvořák

Vřeteno
OSUDU

Motto:

*„Hoj, to jsou moje neozvané hlasy,
ty první – poslední na tomto světě.“*

K. J. Erben: Píseň Luciferova

Reprodukce v textu:

(str. 5) Karel Liebscher: Žebrák a Točník

(str. 121) Josef Farský: Karel Jaromír Erben

(str. 213) Neznámý autor: Zámek v Miletíně

(str. 319) Karel Jaromír Erben: Prostonárodní české písně a říkadla.

Jaroslav Pospíšil, Praha 1864

Copyright © Otomar Dvořák, www.otomar-knihy.webnode.cz, 2015

Editor © Josef Pepson Snětivý, www.pepson.cz, 2015

Photo on Cover © Jiří Fišar, Josef Pepson Snětivý, 2015

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2015

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2015

ISBN 978-80-7475-130-1

Část první

POKLAD

Žebrák a Točník.

Kapitola první

KMOTŘIČKA SMRT

Nikdy nezapomenu na onen májový den, kdy jsem se vratkým krokem, jako opilec po těžkém flámu, odvážil na první delší vycházku. Bylo to poprvé od chvíle, kdy jsem vstal „z hrobníkovy lopaty“. Připadal jsem si slabý a takřka průsvitný, přidržoval jsem se plůtků a opíral se o hůl, ale pohled do dálek mě zlákal; jásavá modř nebe, zvonícího skřívánčími trylky, a také kopečky, klesající v táhlých vlnách a bělající se v záplavě třešňových květů jako nevěsty ve svatebních závojích, mi vehnaly slzy do očí. Ach, Bože, svět je tak krásný! Je dobře, že jsem ho ještě neopustil! Černé myšlenky, které mi nedávaly v noci spát, se dočista vytratily; široce rozevřenými ústy jsem vdechoval vlahý jižní vítr, plný medových vůní; dráždění ke kašli ustoupilo a vybledla i hrůzná vidina krve, která ještě nedávno v pravidelných zášku-bech jako chrlící gejzír tryskala z mého hrdla.

Choroba udeřila nečekaně s příchodem roku 1835, zrovna když jsem začal čtvrtý semestr na pražské právnické fakultě. Tehdy jsem si pomyslel, že je vše skončeno, že umírám, a pocítil jsem hořký smutek, proklínal jsem svůj neblahý osud, který mne vrhá do nicoty dřív, než jsem stačil něco pořádného v životě udělat, něco dokázat, vykonat něco hrdinského pro vlast a národ, a také – cožpak je to neskromná touha? – okusit lásku, která ještě nestačila rozpuknout, stejně jako to růžové poupě sežehnuté nečekaným mrazem. Bezmocně jsem tehdy klečel, opřen hlavou o studené čelo postele, lapal jsem po dechu, život ze mne prchal s každým dalším dávivým zakašláním a srážející se životodárná tekutina plnila už čtvrtý či pátý lavor. Zcela ponořen ve své agonii jsem jako pouhé stíny vnímal dobré přátele, kteří o mne pečovali, ba i lékaře, jenž mi starostlivě měřil tep a přikládal obklady. Ve střípky mlhavého snu se mi proměnila cesta dostavníkem, když mne vezli k rodičům do Miletína, do mého rodiště, abych se tam buď zotavil, nebo ulehł na zdejší hřbitůvku po boku předků a nebohých sourozenců, kteří mne předešli cestou na věčnost.

Kupodivu jsem je nenásledoval. V mé knize osudu bylo zřejmě psáno, že musím překonat tuto zkoušku a kráčet dál k neznámému cíli. Jen kdybych věděl, jaký je ten cíl, a jak se na něj náležitě připravit! Touha ve mně zápasila s nejistotou; jakmile jsem se však opět volně nadechl uprostřed

širé májové krajiny, hodil jsem znepokojivé myšlenky za hlavu. Pocítil jsem příliv nečekané síly. Napadlo mě, že bych se mohl vydat až k lesu, ke Svatojánským lázním, jejichž blahodárnou vodu mi lékaři doporučovali ke koupelím. Byl to ovšem ztřeštěný nápad, neboť sotva jsem vystoupil na mírné návrší nad Miletín, tam, co u polní cesty stojí boží muka, padla na mne nesmírná únava. Vyčerpaně jsem se zhroutil do bujných porostů mateřídoušky pod kamenným sloupem.

Slunce, ač byla teprve půlka května, nemilosrdně pražilo a rozpálený vzduch se tetelil nad krajinou, jako by se celý svět potápěl do hlubokých vod. Vlnící se topolové stromořadí na hrázi velkého rybníka Penížku, kde prý strýček Vitoch vídal v době žní pobíhat divoženky, působilo takřka přízračně. Z věže na Parkáně, která je posledním pozůstatkem středověké komendy německých rytířů, zaduněl zvon; rozváznými údery odbíjel poledne.

Měl bych se vrátit domů; byl to bláznivý nápad, vydat se hned napoprvé takhle daleko. Určitě už mě hledají, a já jim zbytečně přidělávám starosti. Jen najít dost síly a zvednout se znovu na nohy...

Bezděky jsem se ohlédl – a dech se mi zatajil úlekem. Navzdory parnu mi po celém těle přejel mrazivý záchvěv. Odvrátil jsem se, avšak nedalo mi to, abych se nepodíval ještě jednou, abych se přesvědčil... Byla tam! Podivná osoba seděla za sloupem, zpola zakrytá kamenným podstavcem. Zdálo se, že vypadala jako pohozený šedý uzel, skrčená, s hlavou položenou na kolena; teď však, jak ke mně zpod široké loktušky obrátila tvář, jsem spatřil malý, žlutý, děsivě vyzábělý obličej s očima zapadlými hluboko v temných jamkách. Natáhla ke mně kostlivou ruku s dlouhými prsty a v úsměvu rozevřela černý otvor úst, v nichž vpředu trčel jen jeden jediný zub.

„Přišel jsi za svým bratrem, Karle Erbane?“ oslovila mne skřípavým hlasem. Použila přitom původní jméno mých předků.

„Za svým brat... bratrem?“ vykoktal jsem nevěřící. Vůbec jsem si nebyl jist, jestli to není nějaké bájně zjevení, další příšera z mých úzkostných snů...

„Za svým bratrem Janem,“ pokývalo stvoření.

„Ale ten přece...“

„Umřel. Jistěže umřel, i když neměl umřít, byl silnější než ty a vedl tě na svět, klestil ti cestu, narodil se o nepatrný zlomek chvíle před tebou!“

„Jak... jak to můžete vědět?“

„Těmahle rukama,“ pozvedla ke mně opět své hrůzné spáry, „jsem vás dva vytáhla z matčina lůna na světlo boží. Ten první, kterého pak pokřtili po otci Jan, hned hlasitě křičel a dožadoval se pozornosti, zato ty jsi byl

takový nedomrlý, nedovařený, musela jsem tě pořádně plesknout dlaní, abys popadl dech. Všichni se radovali z pěkného, baculatého Jana, jenom já jsem věděla, že ty jsi ten pravý; namazala jsem tě sádlem a šoupla tě dopéct do vyhráté pece. Tam jsi pospával, trochu jako bys byl na světě a trochu ještě nebyl... Byl čas dušiček, sedmý listopad, na hrobech blikaly plamínky svíček a duše z očiště se k nim přicházely ohřát. Matka se děsila, když tě viděla, jak broukáš a natahuješ ručičky do míst, kde nic nebylo, tedy nic, co by ona mohla vidět; ptala se mě, jestli nemluvíš s mrtvými. Raději jsem jí tenkrát neodpověděla, bála jsem se toho, co přijde. A stalo se! Sotva vás dva pokřtili, hned po vánočních svátcích, kdy se všude zpívalo o radostném narození Syna božího, padlo na tvého bratříčka Jana boží navštívení, strašný božec, zmítal se v křečích, až nakonec vypustil svou malou dušičku k nebi. Zůstal jsi sám, pouhá půlka společné duše a společného těla. Říká se, že když jednoho z dvojčat něco bolí, cítí to i ten druhý. Co cítíš ty? Hleďáš svého bratra Jana? Přišel jsi za ním? Víš, že tenhle sloup nechal vztyčit u svého pole hostinský Hlavatý zrovna toho roku, kdy jste se s Janem narodili?“

„Ale to je jen náhoda... Pan Hlavatý nevěděl... nemohl vědět... A měl úplně jiný, vlastní důvod...“

„Náhoda,“ zašklebila se bývalá porodní bába a s námahou se zvedla. „Tolik věcí jsem v životě viděla a slyšela, že už nevěřím na náhody. Jsem ráda, Karle, že jsme se potkali. Asi to bylo naposledy, můj čas se krátí.“

Belhala se o berličce pryč od božích muk, zatímco já pod nimi otřesen složil tvář do dlaní. Když jsem se po chvíli vzpamatoval a znovu vzhledl, cesta byla prázdná. Přece nemohla tak rychle zmizet za obzor! Byla tu skutečně? Nebo se mi jen zjevila v horečnaté vizi? Nevěřicně jsem zíral na rozpálená pole, nad nimiž pobíhaly rychle se točící větrné víry, kterým se v našem kraji říká rarášci, a rozhazovaly kolem sebe prach.

Zvon, odbíjející poledne, teprve teď umlkl.

Obešel mě mráz.

Toho večera jsem se necítil dobře; snad to bylo tím, že jsem to přehnal s délkou své procházky, možná i proto, že jsem musel pořád myslet na podivné setkání u božích muk. Navzdory tomu jsem se pokusil praco-

vat; na stolečku vedle lůžka jsem rozložil aršíky s rozepsanou básní. Mořil jsem se s ní už půldruhého měsíce, ale zatím jsem příliš nepokročil, skoro každý druhý verš byl přeškrtaný a mnohokrát přepisovaný – svědectví mé úporné, a přesto marné snahy najít ten nejprůléhavější výraz. Měla to být veršovaná báchorka, inspirovaná pověstmi o pokladu, který se prý otvírá na Velký pátek v tajemných zříceninách na nedalekém kopci Velehrádku, něco na způsob variací na tradiční lidové balady. Skládání dlouhé epické básně mi zpočátku připadalo jako skvělý nápad, jak si ukrátit dlouhou chvíli při zotavování se z nemoci, ale postupem času se z toho stalo nepříjemné břemeno, další z povinností, které jsem si neprozřetelně uložil, abych ostatním dokázal... co vlastně? Že si zasloužím stejnou pozornost jako někteří kolegové, jichž je hned všude plno a kteří se díky své výřečnosti stávají nekorunovanými králi studentských společností a lamači dívčích srdcí?

Začal jsem se dusit. Chvatně jsem dokořán otevřel okénko, abych se nadechl čerstvého vzduchu, neboť levná lojová svíce, kterou jsem zapálil na stolečku vedle lůžka, ohavně páchla. Vyklonil jsem se ven; ve větvích staré jabloně před chalupou šuměl vítr. Znělo to tajemně, jako by listí šeptalo nějakou starou báji. Dramatickou trhlinou v rychle letících mračnách probleskovaly bledé paprsky měsíce...

*Po levici stříbro luny jako oheň plane,
po pravici zlatem slunce pláti neustane...
Planou ohně, jizba plane, obalena září jasnou,
a dokud tu poklad stane, plamenové nevyhasnou...
Na prahu tu žena stojí, celá stojí oslepena,
oči pozdvihnout se bojí, nemůže zřít do plamena...*

„Karle!“

Ženský hlas zazněl naléhavě z komůrky za mými zády. Drobná, chladivá dlaň se položila na mé potem orosené čelo.

„Karle! Ty už máš zase horečku!“

Nemusel jsem se ohlížet, věděl jsem, že je to ona. Slaboučká jako věchýtek, neustále pokašlávající, a přesto rodící další a další děti zasvěcené smrti.

Matka! Co všechno pro mne tohle slovo znamenalo! Žádnou ženu jsem nemiloval tak jako ji, avšak styděl jsem se dávat jí svou lásku najevo. Jako malý chlapec jsem se tvářil nevšímavě vůči jejímu letmému laskání – a přesto jsem se na ně vždycky těšil. Když jsem usínal ve vyhrátém koutku na peci, rád jsem vnímal na čele příjemný chlad její drobné ruky. Tiše mi

zpívávala o jablíčkách, která zrají v sadě, o růžičce, jež se červená, o dítěti, které osířelo a svůj žal hojilo tím, že chodilo spát na matčin hrob... Tenhle obraz na mne působil obzvlášť silně a dojímavě. Někdy jsem si představoval, že jsem to já, kdo leží s tváří zabořenou do vlhké a studené hlíny, navždy oddělen několika lokty země od bezpečné náruče a v zoufalství alespoň dychtivě čichající ten zvláštní, nasládlý pach tlení... A chvil jsem se přitom podivnou slastí, které jsem se bál, protože jsem tušil, že je zakázaná, že v ní vězí něco neřestného.

„Karle,“ vyrušil mě vyčítavý matčin hlas ze vzpomínek, „nastydneš v tom průvanu. Zhasni a jdi spát, na psaní je dost času zítra. Lehni si a pořádně se přikryj. Uvařím ti lipový květ.“

Ulehl jsem na lůžko a trpně jsem sledoval, jak zavírá okno.

Podívala se na mne a rozpačitě se usmála. „Velebný pán Arnold se ptal po tvém zdraví. Až se zotavíš, máš se u něj stavit na faře, rád by si s tebou popovídal.“

Mlčky jsem přikývl. Nechtělo se mi o tom s matkou mluvit, ale uvědomil jsem si, že tohle je další dosud nesplacený dluh. Páter Arnold vkládá velkou důvěru v mé nadání. Zasloužím si vůbec jeho přízeň? Když před časem přišel jako nový pastýř na miletínskou faru, vyvolal mezi farníky úžas a u některých měšťanů dokonce nedůvěru a obavy. Byl totiž mužem osvíceným a zapáleným pro myšlenku obrody českého národa. Při výuce náboženství, kterou nenápadně propojil s vlasteneckým dějepisem, si brzy povšiml mých schopností, pozval rodiče na faru a promluvil s nimi o mé budoucnosti. Dokonce pro mne získal peněžní podporu od laskavého zámeckého pána Ignáce Josefa Falgeho a pověřil kaplana Černého, aby mě a ještě několik dalších nadaných chlapců doučoval němčině, bez jejíž dobré znalosti nebylo možné pokračovat ve vyšším studiu.

Díky obětavému a nezištnému panu faráři jsem tehdy vykonal přijímací zkoušku a od podzimu nastoupil v gymnáziu v Hradci Králové, s jehož profesorem Václavem Klimentem Klicperou se páter Arnold dobře znal. Říkalo se, že pan Klicpera není tak seriózním mužem, jak by se na první pohled zdálo, neboť prý holduje tajné „neřesti“ – sepisuje divadelní frašky v českém jazyce. Tím oblíbenější byl u svých studentů.

Potkalo mě tedy štěstí? Ano, bylo to štěstí, ale přesto dost bídné a zoufalé. Ještě že mi rodiče mohli do Hradce po známých formanech posílat občas chléb a pár hrudek másla.

Matčino toužebné přání, abych pokračoval v rodinné tradici a stal se učitelem stejně jako její otec a bratr, nemohlo být, bohužel, splněno, neboť se

brzy ukázalo, že mám slabý hlas, v rozčilení se zajíkám a začínám koktat, takže se nemohu uplatnit v žádném oboru, jenž je založen na rétorice. Co mi tedy po úspěšném ukončení gymnázia zbývalo? Kamarádi odcházeli do Prahy na univerzitu, aby pokračovali ve studiích na filozofické fakultě. Šel jsem je vyprovodit notný kus cesty a pak jsem se v slzách vrátil domů do Miletína, kde jsem měl nastoupit v zámku na místo pomocného písaře. Můj žal byl patrně tak zjevný, že se na mne panští úředníci nemohli dál dívat a uspořádali mezi sebou sbírku, aby mi zaplatili první měsíce na univerzitě. Když se to dozvěděl statkář Falge, připojil se k té dobročinné akci a slíbil mi nevelký, ale pravidelný příspěvek. A páter Arnold také opět sáhl do měšce...

Bývalí hradečtí kolegové nevycházeli z úžasu, když jsem se tři dny poté, co jsem se s nimi tak dojatě rozloučil, objevil v Praze mezi nimi. Tehdy jsem si pomyslel, že mě konečně potkalo opravdové štěstí. Jenže ten nádherný pocit brzy vyprchal. Ukázalo se, že darované peníze nestačí ani na základní potřeby, a nastal boj o každodenní holé živobytí. Musel jsem si jakýmkoliv způsobem přivydělávat, abych na studiích vydržel, protože cesta zpátky pro mne neexistovala; nemohl jsem své dobrodince zklamat, musel jsem je neustále ujišťovat, že své peníze nepromarnili, že vsadili na správného koně. Ano, stal jsem se uštváným koněm, jenž z přednášek chvátal postupně do několika měšťanských domácností učit nezvedená děcka klavírní hře, pak ještě dával kondice zaostávajícím studentům, teprve za tmy se vracel do svého pokojíku, aby usedl ke knihám a téměř do svítání při svíčke studoval a psal – a tak není divu, že nakonec tenhle zpěněný kůň padl, neboť jeho slabé tělo nevydrželo tempo, do něhož ho nutil jezdec, nesoucí jméno Vůle.

„Dobrou noc, Karle,“ řekla matka, urovnala mi pokrývku a nasliněnými prsty udusila plamen svíce. V hluboké tmě jsem ucítil, jak se její rty dotkly mého rozpáleného čela. A pak jako by se rozplynula v bezčasí snu.

Zdalo se mi cosi podivného: viděl jsem sám sebe, jak stoupám příkrou strání skrze řídký borový les. To místo mi bylo velmi povědomé, ale přesto bych ho nedokázal pojmenovat. U cesty seděla jakási ženština, malá, tlustá, s šátkem na hlavě a v červeně proužkované sukni; bylo znát, že je těhotná. Tváře jí plály, jako by byla velmi vzrušená. Nebo se snad styděla?

„Můj zlatý panáčku,“ oslovila mne, když jsem ji míjel, „smilujte se nade mnou. Mám se vdávat, prosím o dáreček na věno.“

Zatímco jsem sahal do kapsy, abych pro ni našel nějaké drobné, zaslechl jsem výše na kopci jakýsi šustot, rachot kutálejících se kamínků a poté ja-

koby opičí, řehtavý křik. Ohlédnu se tam, a uvidím podivné stvoření, holkající po čtyřech vzhůru cestou a utíkající pryč, připomínající opici, a přece spíše člověku podobné, oblečené v potrhaných cárech, z nichž vykukovaly rychle kmitající, dlouhé a ohebné hnáty.

Ulekl jsem se a nevěřil vlastním očím. Tohle není dobré místo, pomyslel jsem si a rychle jsem se obracel ke zpáteční cestě. „I nebojte se, panáčku,“ volala za mnou žena, „to je můj syn, provozuje kozelce a dásněmi o sebe poklepává!“

Kapitola druhá

OTCŮV SAD

Počátkem června už jsem se cítil natolik silný, že jsem se rozhodl k návratu do Prahy. Měl jsem nejvyšší čas složit předepsané zkoušky, jinak bych musel celý semestr opakovat.

Přítel Rybička mi v obšírném dopise vypisoval všechny novinky a s humornou nadsázkou líčil, jak je Hynek Mácha přemluvil ke společnému „vlasteneckému“ výletu na Karlštejn, jak je sebejistě ujišťoval, že zná cestu i poslepu, ale když nastala tma, zabloudil, všichni už věděli, že jdou špatně, ale Hynek si to nechtěl přiznat, vykřikoval: „Jen, páni bratři, chutě za mnou!“ – a sotva to dořekl, zřítil se do rokle. Nakonec zaslechli štěkot psa, šli po zvuku a našli samotu, kde je nechal hospodář přespát. Druhý den skutečně spatřili Karlštejn a bylo jim smutno z toho, jak je ten slavný hrad zpustlý. Kromě toho je jakási zbabělá veš udala u rektora, že tam zpívali buřičské písně, na fakultě nastalo vyslýchání a nepříjemnosti, ale Hynek vzal všechnu vinu na sebe a hrdě se nechal na tři dny zavřít do karceru.

Tohle bylo pro kolegu Máchu typické: liboval si v hrdinských gestech, rád provokoval, vždycky musel být v centru pozornosti. Leckdy mi připadalo, že svět jako by se měl točit jenom kolem něj a jeho rozmarů, a to mě zlobilo. Přesto jsem ho obdivoval. Závídel jsem mu jeho výřečnost a zvukomalebnost veršů, které tak snadno sázel na papír, žasl jsem nad sceneriemi jeho historických povídek, které mi připomínaly potemnělou divadelní scénu, tu a tam nasvícenou ostrými zrcadlovými reflektory; v duchu jsem viděl v mlhách utopené skalnaté strže u řeky Mže, jimiž bloudí pološílený král Václav, doprovázený kmotrem katem... Říkalo se, že z Máchy by jednou mohl být český Walter Scott. Nikdy jsme se však k sobě nepřiblížili, já jsem Hynka pozoroval jen zpozzdáli a on mě ani příliš nevnímál, stále obklopen skupinou svých věrných nohsledů. Skuteční přátelé, to pro mne byli Rybička a Havlík, s nimiž jsem sdílel pronajatý pokojík v Kaprově ulici.

Konečně nastal den, kdy jsem měl dát opět sbohem rodnému městečku. Zamluvil jsem si místo v poštovním voze, který odjížděl z náměstí krátce po obědě; skromný vak jsem s pomocí mladší sestry Josefky pečlivě zabalil už ráno, a tak jsem se v cestovním plášti a klobouku vydal na obchůzku, abych se rozloučil. Především bych se měl zastavit na faře, ale tuhle návštěv-

vu jsem do poslední chvíle odkládal, nějak jsem se bál pohlédnout dobrákému páterovi do očí. Čím se mu odvděčím za jeho nezištnost? Mimoto jsem mu dal přecíst své těžce porozené dílko, báchorku o pokladu, a trnul jsem, že se mu nebude líbit – právě tak, jak se mu nelíbily mé předešlé básnické pokusy, které považoval za příliš morbidní. Zejména ho znechutil morytát o děcku, které spadlo do kotle s vroucí smolou; své výtky mi však sděloval s velkými rozpaky, neboť nerad říkal lidem nepříjemné věci. Nakonec mi stejně nezbude, než kousnout do toho kyselého jablka!

Ale zatím jsem měl ještě dost času, a tak jsem volil četné okliky. Zastavil jsem se ve škole, abych pozdravil svého dědečka, vysloužilého řídícího učitele Františka Žábu. Stařík zrovna podřimoval v lenošce. Vyrušil jsem ho z dopolední siesty, rozespale na mne zamžoural a bezzubá ústa se mu roztáhla v úsměvu. Hned se začal přehrabovat v papírech na stolku a našel ohmatanou knížečku, která vypadala skoro jako modlitební nebo jako ty modlitbičky z perníku a marcipánu, která prodává na poutích další ze strýců, vyhlášený miletínský pekař a písmák Vitoch. Jenže tenhle špalíček byl sešitý reznou nití z malých, švabachem popsaných aršíků. Opravdový poklad!

„Jarmareční písničky,“ kochal se pan řídící mou radostí. „Přinesl mi je jeden žák, prý je našli, když uklízeli na půdě. Dvě nebo tři jsou tam hodně starodávné, ani staří lidé už je neznají. Mohly by se hodit do tvé sbírky. Doufám, že se ještě dožiju jejího vydání.“

Potěšilo mě, že starý pán nezapomněl. Sběratelský úkol jsem si vytkl už před třemi lety; tehdy mě uchvátilo vydání variací na ruské písně od Františka Ladislava Čelakovského, nemohl jsem se od nich odtrhnout, dokonce i při jídle jsem míval jeho knihu vedle talíře, ale brzy jsem pocítil zklamání nad tím, že se pan Čelakovský rozplývá obdivem nad velkolepostí ruských zpěvů, a přitom si troufá tvrdit, že dochovaných českých lidových písní je málo, a tak musí jejich počet rozmnožovat vlastními napodobeninami...

Jak to, málo? Sám bych mu dal desítky příkladů písní, které v jeho „ohlasch“ chybí! Stačí schoulit se v zimě v koutku na lavici u pece, ve světnici, kde děvčata společně předou len. Kolovrátky spokojeně vrčí a ženy do té zdánlivě jednotvárné hudby mnohohlasně zpívají. A což teprve o žních nebo při hrabání sena a otav, to se pole i luka ozývají zpěvem, jenž se řídí rytmem kosy, jejíž ostrá čepel syčivě zajíždí mezi podtínaná stébla. Jakmile měli sekáči chvilku volna, usedal jsem k nim na mez a nechával si písně přezpívat, třeba opakovaně a po jednotlivých slokách, abych je stačil za-

pisovat, slova i melodii, a odměňoval jsem zpěváky za každou novou píseň grošem. Když se to rozkřiklo, chodívaly za mnou děti z celého okolí, každý si chtěl něco vydělat a zazpívat mi. Musel jsem je začít odmítat, protože kdybych takhle dál pokračoval, byl bych brzy na mizině!

Bezděky jsem se ponořil do vzpomínek a čas jako by se na okamžik zastavil. Slunce padalo do světnice dlouhým zlatým pruhem, na červených muškátech v otevřeném okně bzučely pilné včelky, paní učitelová se míhala v kuchyni, odkud zavoněla bramboračka, a z protilehlé třídy, kde učil mladý Žába, můj strýc, tlumeně doléhaly tóny pianina a zpěv dětských hlásek. V hrdle se mi cosi sevřelo; ach, Bože, snad se nevrací nový nápor nemoci? Ne, jsem zbytečně přestrašený, vždyť tohle bylo jen šťastným dojetím.

Vybavila se mi ještě jedna, mnohem dálnější vzpomínka, v níž jsem se poprvé s úžasem a trochou strachu rozhlížel po velké školní světnici. Mé pětileté oči byly tehdy vábeny rytinami zvířat a přírodnin, rozvěšenými na zdech, tabulí na vysokém stojanu, ale především pianinem, jehož černé a bílé klácky mě doslova fascinovaly. Ťukl jsem do jedné z nich prstíkem a s potěšením naslouchal dlouze doznívajícímu tónu.

Dědeček František se usmál: „Líbí se ti to, Karlíku? A co tohle?“

Naklonil se přes mé rameno a zahrál kousek lidové písničky Skákal pes přes oves.

Nadšeně jsem ho sledoval, a když dohrál, zopakoval jsem to po něm. Jedním prstíkem jsem bezchybně vybrnkal celou melodii.

Nastalo ohromené ticho.

„To dítě má úžasný hudební sluch,“ vydechl posléze starý učitel Žába a otočil se na mou matku. „Aničko, posílej mi ho sem každou středu odpoledne. Naučím ho hrát. S takovým talentem se neztratí.“

S takovým talentem se neztratí...

Možná měl tenkrát pravdu, i když všechno dopadlo docela jinak, než si představoval.

„Pozdravuj v Praze regenschorih Píče,“ zlomil pan řídící podivné kouzlo vzpomínek. „Pan regenschori se velice podívoval, proč jsi k němu nenastoupil do varhanické školy, když jsem tě tak vřele doporučil.“

„Nezlobte se, dědečku, ale prostě to nešlo... Však víte, jak jsem na tom s penězi. Nemohu si dovolit nepraktické věci, i kdyby mě sebevíc bavily. Také na učitelství se nehodím, moje zdraví to nedovolí. Ale snad vás potěší, že přesto učím, docházím do několika rodin vyučovat děti klavírní hře.“

„No vida, tak jsem tě přece jen nedrezíroval nadarmo. Hudba je velká věc, synku, tě se věnuj alespoň ve volných chvílích, ať už jednou budeš purk-

mistrem, soudcem nebo advokátem. Hudba je řeč, která se nemusí překládat, a sáhne člověku rovnou k srdci.“

Připadalo mi, jako by se ve stařečkových laskavých slovech skrýval os ten výčitky. Musel jsem na ně myslet i poté, co jsem se rozloučil a zamířil do sadů za městečkem.

Svahy úzkého údolíčka se dočista ztrácely pod bělostnou záplavou rozkvetlých třešní, poryvy větru se zmocňovaly okvětních plátků a unášely je v divokém víření; připomínalo to chumelenici, vlahý a voňavý sníh se snášel na cestu a vytvářel podivuhodné závěje. Potkal jsem skupinu dívek s dřevěnými dížemi. Chodívaly ke studánce na konci rokle pod rybníční hrází, kde se říkalo Na Koši; zdejší lahodný pramen byl velmi proslulý, neboť městečko Miletín už dlouho trpělo nedostatkem pitné vody. Nosičky oné životodárné tekutiny mi připomněly pohádkové víly, slavnostně vyzdobené bělostnými plátky, jež jim uvízly v umně spletených copech a v trásnících šátků, přehozených přes ramena. Vrhaly po mně kradmé, šibalské pohledy, některé si zakryly ústa dlaněmi, abych neviděl, jak se smějí. Posmívají se mi? Nebo tím jen maskují rozpaky? Setkání ve mně vzbudilo touhu zabořit tvář do jejich zasněžených vlasů, chtivě rukama sevřít útlá ramena a kypré boky... Ach, Bože! Prudce jsem odvrátil pohled.

Svého otce jsem našel na místě, kde pobýval nejraději. Seděl na terásce před dřevěnou sadařskou boudou, pokuřoval z dýmky a zrovna předčítal z Pražských novin několika cihlářským dělníkům, kteří si sem o polední přestávce také zašli pro vodu.

Otec byl malé postavy, dokonce o hlavu menší než matka, ale nikdy si z toho nic nedělal. Co mu Pánbůh nenadělil na velikosti těla, to mu vynahradil rozlehlostí ducha. Byl vyučeným ševcem, ale verpánku se moc nedržel, leda tak v zimě, kdy sousedům opravoval rozšmajdané boty. Přitloukal kramfleky a floky držel mezi rty. Když jsem ho prý poprvé spatřil, jak se mu ústa ježí hroty hřebíků a lampa mu zespodu modeluje tvář divokými stíny, rozplakal jsem se strachy; asi jsem si myslel, že se proměnil v nějakou zubatou příšeru. Otec se tomu smál.

On se vůbec velice rád smál, přenášel se tím přes nepohodu života a přes svůj těžký úděl. Naše rodina, tak jako mnohé jiné, přišla před patnácti lety při poválečném znehodnocení rakouské měny téměř o všechny úspory. Ševcovina už potom tolik nevynášela, nebylo to k uživení neustále se rozrůstající rodiny, a navíc tahle práce otce vůbec nebavila. Nedokázal vydržet v šeré místnosti, shrbený nad verpánkem; říkával, že potřebuje vzduch a výhled do dálky, tak jako ryba potřebuje rybník. Naštěstí našel uplatnění, kte-

ré pro něj bylo jako stvořené. Zrovna v té době se nový dědic panství, lidumilný a dobrosrdečný statkář Hynek Josef Falge rozhodl, že nechá všechny nevyužité stráně v okolí městečka osázet ovocnými stromy. A mého otce pověřil, aby se mu o ně staral.

Od těch dob byl otec skoro pořád šťastný. Celé léto trávil mimo domov, v sadařských boudách, kam jsme mu s mladší sestřičkou nosovali oběd. Štěpoval stromy, pečlivě je prořezával, bílil kmeny vápnem, kypřil půdu kolem kořenů, časně zjara rozdělával ohně, aby teplým kouřem chránil rozpukávající pupeny před pozdními mrazíky, a těšil se na své žně, na sklizeň a prodej ovoce. Sady byly krásné v době květu a lákavé v době zrání. Ovšem ani výsady nás, sadařových dětí, nebyly takové, abychom se mohly do sytosti najíst šťavnatých plodů; otec nám každému skrblivě přidělil jen pár kousků na okošťování. Říkával: „Špatný hospodář projí svou úrodu, ale my ji musíme proměnit v peníze.“

Ve chvílích volna sedával na dřevěné lavici před boudou, zahlobán do nějaké tiskoviny, ať už do staré kroniky, kratochvilného čtení, poučného zahradnického kalendáře, nebo poštovních novin; objednával si novinky přímo z Krameriovy pražské expedice. Byl proslulým místním písmákem a znalcem české historie. V duchu pořád slyším, jak uprostřed podvečerního sadu, jehož listí, znachovělé odleskem červánků, velebně šumí ve větru, cituje sousedům divadelně povzneseným hlasem věštby o konci světa, o poslední urputné bitvě, kdy krev českých hrdinů zaplní vypuštěný rybník u Načeradce, a teprve poté zařve kamenný lev, hora Blaník se otevře a z ní vyjede mocné vojsko probuzených rytířů v čele se svatým Václavem.

„Tak se měj dobře, synu,“ objal mě a musel si přitom stoupnout na špičky, protože i já už jsem ho přerostl, „a piš mi, co je nového v Praze. Tady čtu,“ poklepal na přeložené noviny, „že možná ještě letos na podzim by mohla být Jeho Milost císařská korunována na českého krále. Poprvé po tolika letech! Nový panovník už prý vyjádřil svůj souhlas. To bude velká sláva, rád bych se přijel do Prahy také podívat. Musíš mi včas objednat hospodu, pak už tam nebude nocleh k sehnání, chystají se tam tisíce lidí.“

„To bude opravdu velická sláva,“ ušklíbl se jeden z cihlářů, „velická sláva, když budou naši památnou svatováclavskou korunu vkládat na hlavu blbce!“

„Císař Ferdinand není blbec,“ ohradil se otec, „to ho jenom závistivci pomlouvají, protože je mírný a poctivý dobrák, který by rozdál chudým i své šaty, kdyby mu v tom dvorani nebránili. Vídeňáci mu nadarmo neříkají Ferda Dobrotivý.“

„Ve skutečnosti stejně vládne kancléř Metternich,“ trval na svém cihlář, „a ten nás drží na krátké oprátce. V Praze kýchnete, a ve Vídni už o tom mají policejní záznam!“

„Vás mladé pálí dobré bydlo! Nevážíte si toho, že máme tak dlouho mír. Nedovedete si představit, jaký jsme mívali strach z Napoleona a z krvavých francouzských jakobínů, kteří sekali lidem hlavy na potkání!“

„Sbohem a na brzskou shledanou,“ přerušil jsem politickou hádku. Otec rád vedl tyhle spory a neuvědomoval si, že kdyby je někdo udal... Naštěstí třeshnovka nemá uši!

A kromě toho jsem měl nejvyšší čas, pokud jsem chtěl ještě stihnout návštěvu na faře.

„Už jsem se bál, že si ani nepřijdeš pro mé požehnání,“ zvolal páter Arnold, vstal od psacího stolu a chvátal mi vstříc. Pevně mi stiskl obě ruce a vedl mě k lenošce pod oknem, odkud se otvíral výhled na travnatý plácek před zvonicí. „Mám z tebe radost, chlapče, Pánbůh zřejmě vyslyšel mé modlitby a vrátil ti zdraví. Nemoc je zkouškou, a kdo v ní obstojí, kdo již nahlížel přes práh smrti a vrátil se zpět, ten moc dobře ví...“

Zvedl ze stolu svazeček aršíků, který mi byl povědomý.

„Přečetl jsem si tvoji veršovanou báchorku.“

Zhluboka jsem se nadechl, abych v klidu přestál nemilosrdný ortel, ale přesto jsem cítil, jak se mi rozbušilo srdce.

„Je... je... je to jen tak... takový pokus,“ vykoktal jsem a zrudly mi tváře.

„Strefil ses přesně do vkusu mého bratra,“ pousmál se sarkasticky statný čtyřicátník, připomínající oblečením i vzezřením sedláka, který si v koutě u krbu listoval v nějaké staré kronice a jehož jsem si do této chvíle vůbec nepovšiml. „Máš na víc, Karle, je škoda, abys plýtvál nadáním na náboženské agitky a prostoduché morality! Dítě nad zlato! To vyprávěj rodinám, kde mají šestnáct dětí, a nevědí, čím je nakrmit!“

Páter Arnold trpce stáhl rty: „Nevšímej si ho, Karle, můj bratříček musí být vždycky v opozici! Stalo se teď velkou módou stavět se do pózy vydědence, rebela a prokletého štvance, pohrdat všedním životem, přirovnávat se k pohanským Titánům a vyzývat k boji ďábla i samotného Boha, nevěřit ve vzkříšení ani život věčný, mít rozervanou duši, naplněnou světobolem

a temnotami marnosti... Všichni horlivě čtou a napodobují toho znuděného šlechtického hejska, toho anglického lorda Byrona. Úpadek víry ve Vyšší spravedlnost jde ruku v ruce s úpadkem morálky! Co z téhle mládeže bude? Kam náš svět spěje? Tím větší radost mám, Karle, z tvé nové básně. Je to skutečný poklad, který jsi našel v lidové moudrosti, báchorka, která ukazuje, že pouze upřímným pokáním lze odvrátit neúprosný boží trest. Pravda, verš je ještě trochu kostrbatý a sem tam pokulhává, ale to se dá snadno vypilovat. Máš na to skoro celý rok času – moji pražští přátelé chystají totiž napřesrok k vydání almanach nové české poezie a já jsem se rozhodl, že jim tvůj Poklad vřele doporučím. Jsem přesvědčen, že se stane ozdobou jejich sbírky.“

Chtěl jsem poděkovat, ale uchvátil mě bouřlivý příval citů; radost soupeřila s nejistotou, těkal jsem pohledem mezi oběma bratry, mezi Arnoldem a Emanuelem. Slýchal jsem, že Eman, mladší z bratří Arnoldů, o jehož výchovu se velebný pán od smrti rodičů poctivě staral, je rebel; mezi lidmi se šeptá, že snad dokonce utajený jakobín. Osobně jsem ho však neznal, věděl jsem jen, že je hospodářským správcem v Jesenném u Semil, na statcích prince Rohana.

„Tak hodně štěstí,“ řekl Eman, odhodil knihu a zamířil ke dveřím. Když mě míjel, pohlédl mi vyzývavě do tváře. „Zkus, Karle, napsat něco o skutečném životě. Nebo o naší slavné husitské historii. O velkolepém reku Žižkovi! Čeští literáti nás krmí jen pohádkami, ale my už jsme odrostli misce s dětskou kaší. Nebo snad ne?“

Nedokázal jsem mu vhodně odpovědět a v duchu jsem se za to na sebe zlobil. Mezitím za Emanuelem bouchly prudce přiražené dveře. Rozhostilo se trapné ticho, jen pendlovky hlasitě cvakaly. Všiml jsem si, že ručičky už překročily dvanáctku.

„Andulko,“ zavolal páter na hospodyni, „byla byste tak hodná a přinesla nám kávu a pár koláčků?“

Odmítavě jsem mával rukou. „Ne, já nemohu... nezloběj se... Dostavník už čeká před kostelem, musím si pospíšet, aby mi neujel... Jsem vaším velkým dlužníkem, velebný pane... nevím, jak bych vám mohl splatit všechnu tu... tu vaši...“

„Všichni jsme dělníci na vinici Páně,“ řekl Arnold a objal mě. „A neděláme to pro sebe, nýbrž pro český národ, který milujeme nadevše.“

Kapitola třetí

KLETBA

Čtvero bystrých kol hrčelo po šterkované silnici a šestnáctero koňských kopyt klapalo do rytmu; poštovní vůz, zajišťující dvakrát týdně spojení mezi podkrkonošským krajem a hlavním městem, byl přeplněn balíky, dopisy – a také cestujícími. Vmáchl jsem se na sedadlo mezi jakéhosi důstojného Žida s kulatou buřinkou a prošedivělými pejzy, jenž mi nevěnoval sebe-menší pozornost, začten do obchodní přílohy listu Bohemia, a rozložitou matronu, jejíž široké, krajkovými spodničkami vyztužené sukně se na mě četnými záhyby tlačily jako vlny hnané větrem. Připadal jsem si trochu ne-svůj.

„Promiňte,“ špitl jsem, neboť jsem měl pocit, že jsem jí přisedl cíp šatů.

Blýskla očima. „To nic, pane Erbane... Nebo snad Erbene? Jak je to správně?“

Nejistě jsem vzhlédl k jejímu širokému, baculatému obličejí s ruměnými tvářemi a dvojitou bradou. Připadala mi nějak povědomá. Dokonce velmi povědomá!

„Vy si na mě nevzpomínáte?“ podivila se.

„Nezlobte se, ale nedokážu si vybavit...“

„Vyučoval jste naši dcerušku Vojtěšku hře na klavír.“

Bylo to tak nečekané jako blesk z čistého nebe! Najednou jako bych před sebou opět uviděl bělostnou labutí šíjí něžné dívenky, odhalenou pod vysoko vyčesanými a několika stříbrnými stuhami umně propletenými vlasy, jak se sklání nad klávesnicí fortepiana, a já, prachbídny učitel, jenž se zpronevěřil svému poslání, místo abych opravoval zcela zjevné přehmaty v dívčině neumělé hře, jsem v duši slyšel docela jinou hudbu, velebnou a slavnostní, dojmavou až k slzám... Dostal jsem tenkrát strach ze svého rozechvění, bál jsem se, abych se neprozradil a neuvrhl na sebe hanbu. Bylo to v Hradci Králové, v době mých gymnaziálních studií. Nutně jsem tehdy potřeboval výdělek, ale čtrnáctiletá začka mě zcela vyvedla z míry. Bylo to pro mne, jako by v tom šedivém a zcela poněmčeném městě, kde jsem se cítil opuštěný a nešťastný, najednou zazářil paprsek slunce. Každá další vyučovací hodina prohlubovala mou touhu; zdálo se, že i Vojtěška cosi vytušila; obdarovala mě plachými úsměvy a spikleneckým mhouřením oka, zejména když

se do dveří hrnula její tělnatá paní matka, aby nám naservírovala oblíbené domácí „kafínko s bábovkou“. Při pití bílé kávy se dívka jakoby bezděčně dotkla pod stolem mé ruky a proplekla své prsty s mými. Ani nevím, co jsem odpovídal na matčiny otázky, patrně jsem mluvil s cesty a vyvolával vážné pochyby o svém duševním zdraví.

Potom jsem ve své skromné studentské komůrce snil o Vojtěšce, představoval jsem si, jak spolu půjdeme na procházku kolem Labe a jak jí ovinu paži kolem pasu, přitisknu ji k sobě a ucítím teplo a slastné chvění jejího těla.

Ach, Bože! Pozvala mě na oslavu svých patnáctých narozenin, nespál jsem z toho několik nocí, půjčil jsem si od známých lepší oblek, a přesto jsem si mezi tou městskou honorací, která se sešla v rozlehlém měšťanském domě na hradeckém náměstí, mezi těmi šviháky s cylindry a vycházkovými hůlkami a mezi dámami pod natřásajícími se péřovými klobouky, připadal jako ubohá, šedá myš. Čekal jsem na vhodnou chvíli, abych se přitočil ke své vyvolené, abych jí do dlaně nenápadně vsunul kartičku, na niž jsem krasopisně vepsal milostnou báseň, kterou jsem složil jen pro ni. Jenže to nebylo snadné; tančila a smála se v kruhu rozverných mladíků a její smích mě zraňoval jako ostré skleněné střípky. Paní matka mě poprosila, abych jim zahrál.

Usedl jsem k pianu s nadějí, že na sebe konečně strhnu Vojtěščinu pozornost. Hrál jsem něco od Liszta a dal do toho veškerou vášeň a touhu. A zdálo se, že hudba zapůsobila: když jsem na okamžik zvedl oči od not, všiml jsem si, jak směrem ke mně pohlédla se zvláště zasněným úsměvem, jak nenápadně zacouvala k zadní stěně salonu, ještě jednou se ohlédla a pak se chvatně vytratila někam na terasu. Už jsem neměl stání, rychle jsem dokončil produkci a zamířil za ní.

Kéž bych byl raději zůstal v blahém snění, než zvědět tu strašlivou jistotu! Spatřil jsem svou vytouženou Vojtěšku v chlípném objetí velkouzenářova syna. Drtil ji ve svých tlapách jako medvěd a ona, s hlavou zvrácenou a očima slastně zavřenýma, se vpíjela svými rty do jeho lačných úst.

Sevřel jsem pěst na bušícím srdci a bezděky roztrhl půjčenou náprsenku; nedostávalo se mi dechu, dusil jsem se. Zaslechli mé zasténání a přiskočili ke mně, ona s hrůzou v očích volala, že je mi špatně, terasa se vzápětí zaplnila spoustou lidí, jakýsi lékař, přítomný mezi hosty, se rozhodl, že mi pustí žílu...

Strašné! V následující bezesné noci jsem svou milostnou báseň roztrhal na drobné kousíčky a místo ní nadrásal na papír jinou. Rozlámal jsem při-

tom tři pera, neboť jsem slova vyrýval, jako by pero bylo dýka, jíž bodám provinilou zrádkyni...

Ještě teď, po pěti letech, se v mém srdci znovu oživila ta dávná hořkost; odvrátil jsem se od Vojtěštiny matky a zadíval se okénkem na ubíhající krajinu. Nebe potemnělo, zataáhlo se mračny, pod nimiž linie kopců, vystavená dosud slunečnímu svitu, zazářila, jako by z ní vycházelo vlastní, dramaticky narudlé světlo. Možná se blíží první jarní bouřka.

Najednou se mi v hlavě znovu vybavily ony zoufalé verše:

*Ó nebe, černé nebe,
slyš krutou tužbu mou;
Ach, tobě svěřím sebe,
ty věrné, strašné nebe,
ó, kryj mne nocí svou!*

*Vy, blesky, kde jste dlely,
když věrnost mluvila?
Ha, proč jste nesvítily,
vy, blesky, kde jste dlely,
když slib svůj zrušila?*

*Ó, proč's mne nepohřbila,
ty, země, v temnost svou,
když jeho políbila?
Ha, proč's ji nepohřbila?
Proč's nesla nevěrnou?*

Naivní a patetické... A přesto se báseň líbila, když jsem ji půl roku nato, o letních prázdninách, četl v kroužku známých při večerním posezení u miletínského rybníka. Přítel Lhota byl dokonce tak nadšen, že si báseň ode mne vyžádal, aby ji mohl odnést Langerovi do redakce proslulého Čechoslava. Vyšla tiskem v pátém čísle toho časopisu – a od té doby se o mně ve vlastenecké společnosti mluví jako o českém básníkovi. Věru trapné...

Opravdu zahřmělo? Ano, a vzápětí se na obzoru zaklikatil další sinavý blesk. Koně polekaně škubli opratěmi, kolo se propadlo do výmolu, bylo slyšet, jak kočí volá chlácholivě: „Hou, hou!“ Verunčina matka vyjekla a padla na mne svým štedrým poprsím. Málem mne zalehla, zatímco Žid z druhé strany tiše drmolil modlitby, svolávaje Pána zástupů ke své ochraně.

Sebral jsem všechnu odvalu a nutě se do lhostejného tónu, položil jsem osudnou otázku: „Jak se má Vojtěška? Není už vdaná?“

Její matka pokývla, tučná brada se jí zachvěla. „Hrnula se do toho jako velká voda. Tak mladá, pořád jsem jí říkala, užij ještě života, máš času dost...“

„Vyřídte, že jí přeji hodně štěstí,“ řekl jsem stroze.

„Ráda bych, ale...“ dáma vzlykla a šátrala v taštičce, hledaje kapesní šátek, „Vojtěška vloni umřela. Při porodu.“

Další blesk roztrhl nebe na dvě poloviny. V jeho bledém světle se před námi vynořily pražské věže.

Musel jsem počkat pod podloubím, než se přehnal nejhorší liják. V našem studentském bytě v Kaprové ulici jsem nikoho nezastihl; jen zmuchlaná pokrývka na loži a na ní pohozená rozevřená kniha starořímského práva svědčily o tom, že obyvatelé odtud s blížícím se večerem nakvap vypadli. Věděl jsem bezpečně, kde je najdu; nebylo to daleko, stačilo jen přejít Staroměstské náměstí a vnořit se do temného průchodu pod Týnským chrámem. Bouřka už broukala kdesi v dálce, mokré gotické pilíře se leskly, jako by byly natřeny černým olejem, a z tlam obludných kamenných chrličů odkapávaly zpěněné sliny. Starý kupecký dvůr Ungelt tonul v přízračném světle soumraku. Pod renesančními arkádami Granovského paláce vyrostla v poslední době spousta nehezských přístavků. Stěhovali se sem ubozí trhovci, jehličkáři a dráteníci – a také baby, co v nedalekých koticích nabízely za šesták vodovou polévku a nasucho pečené lívance. Zamířil jsem k protilehlé, východní bráně, která vedla skrze Vrbovský dům; v oknech vedle průchodu plálo nažloutlé světlo olejových lamp a zazníval odtamtud veselý halas, cinkání sklenic, dokonce tóny kytary a zpěv.

Bylo v tom něco útěšného, jako když vyčerpanému plavci zazáří do mokré noci spásné světlo majáku; bezděky jsem přidal do kroku, ale sotva jsem se vnořil do tmy pod obloukem průjezdu, odkud se po několika schůdcích vcházelo do kavárny U Komárků, zarazil jsem se a se zachvěním pohlédl na siluetu postavy v rozevlátém plášti a s vysokou čepicí na způsob turbanu, zlobně rozkročenou v modravém protisvětle, které sem padalo z ulice od kostela svatého Jakuba. Vzpomněl jsem si na pověst o Turkovi, jenž se

prý kdysi zamiloval do dcery správce kupeckého dvora, a slíbil, že se pro ni vrátí. Děvče však nevydrželo tak dlouho čekat a provdalo se. Turek se vrátil s bohatými dary, a když zjistil, co se stalo, v zuřivosti své milé usekl šavlí hlavu. Od těch dob obchází Ungeltem Turkův přízrak, v jedné ruce svírá zlatou truhličku se snubním prstenem a v druhé nese za vlasy zkrvavenou hlavu své lásky...

Jenže zjevení, na které jsem teď narazil, bylo až příliš hmotné.

Zaslechl jsem vzteklý mužský hlas: „Jak ses mohla opovážit? Což jsem ti neprikázal, že nemáš vytáhnout paty z domu, dokud se nevrátím?“

„Och, mein Gott,“ zapípal u zdi ustrašený ženský hlásek, „einer Spaziergang...“

„Já znám ty tvoje špacíry s kamarádkami, tu touhu promenádovat se před chlapy, co tě svlékají pohledem! Jsi celá natěšená, že tě obdivují ti sviňačtí vojáci a nadržení studenti; ale to si jen myslíš, že se jim líbíš, každá klisnička, co by jim podržela, je jim dobrá!“

„Hynku,“ vzlyklo to od zdi, „ich liebe nur dich...“

„Mlč, Lori, nechci poslouchat tvoje lži! Jdi mi z očí! Táhni k čertu!“

Mohutný muž se otočil na patě a zmizel ve vchodu kavárny. Podél zdi se ke mně blížila schoulená a vzlykající postavička, zahalená do dlouhého růžového šátku, dívka drobounká a křehoučká jako třešňový květ. Když mě mījela, vrhla na mne úzkostný pohled.

„Lori,“ oslovil jsem ji, „neberte si to tak, však ho znáte... Je to žárlivý zuřivec, ale... ale ve svém srdci...“

Zavrtěla hlavou; zdálo se, že odmítá každou útěchu. Zamířila přes nádvoří, nešťastná ve své opuštěnosti, a ztratila se v houstnoucím šeru mezi boudami.

Nadechl jsem se, jako bych se měl vrhnout do hluboké vody, a rázně jsem rozrazil kavárenské dveře. Ostré světlo mě na chvíli oslnilo, šikmé paprsky se chvěly v modravém kouři z dýmek a cigár.

„Karle!“ prořízal změt hlasů radostný výkřik a vzápětí už ke mně chvátali kolegové Havlík a Rybička, tiskli mi srdečně ruce a vedli mě ke stolu. Nastalo velké přemísťování židlí, všichni z okolí se k nám nahrnuli a bodře mě poplácávali po ramenou, usadili mě a hned přede mnou stála velká sklenice piva.

„Konečně jsou modrokabátníci zase pohromadě!“ zvolal někdo bujaře.

Tuhle přezdívkou jsme si vysloužili, když jsme si s Rybičkou a Havlíkem zakoupili společně v židovských kotcích levné modré kabáty z vojenského sukna; sedávali jsme pak všichni v jedné lavici a vypadali jsme jako oddíl mušketýrů.

Pobývat v kruhu dobrých přátel bylo příjemné, dokonce velmi příjemné, ale já se pořád nemohl vzpamatovat z úzkostných zážitků dnešního odpoledne, z té časné jarní bouře, která místo očištění přinesla do mého života ještě větší neklid... Rozhlédl jsem se sálem, hledal jsem ho, a brzy jsem ho spatřil: Hynek Mácha seděl ve stínu sloupu, Sabina mu právě něco naléhavě vykládala a mával přitom složenými novinami, ale zdálo se, že ho Mácha příliš neposlouchá. Zíral totiž upřeně přímo na mne, mhouřil oči, v ostrých stínech, vrhaných lampou, vyhlížel jeho vous, který si schválně příčernoval uhlem, aby nebyl tak světlý, přímo mefistofelsky, také jeho ostrý nos se zdál být ještě křivější než obvykle a jizva pod okem, neblahá památka na dávné klukovské darebáctví, se mu rudě zardívala.

„Co o tom soudíš, Karle?“ obrátil se na mne jeden ze studentů.

„Co... jako...?“ hlesl jsem roztržitě.

„No přece o tom sporu mezi Nejedlým a Jungmannem. Jestli se správně píše po souhlásce ‚c‘ tvrdé ‚y‘ nebo měkké ‚í‘. Kolega Hanka sepsal na zlost Nejedlému parodii na jeho staromilskou gramatiku...“

Řeč najednou uvázla. Mácha se totiž zvedl a pomalu zamířil k našemu stolu. Zastavil se nad mou židlí.

„Někteří z vás si možná myslí,“ řekl a hlas se mu chvěl potlačovanou zlostí, „že jsem k Lori nespravedlivý.“

Nastalo ticho. Všichni najednou se zvláštním zaujetím sledovali opadávající pivní pěnu ve svých sklenicích.

„Zbytečně ji trápíš!“ vyhrkl jsem. Nemohl jsem jinak, pocit křivdy mě naplňoval takovou hořkostí, až jsem měl pocit, že kdybych teď nepromluvil, udusím se.

Kolegové na mě překvapeně pohlédli. Bylo známo, že Mácha je zuřivec a rváč a není radno ho provokovat. A zrovna ode mne by takovou odvahu nečekali. Ani já bych ji nečekal – ale slovo už bylo vyřčeno a nešlo ho vzít zpátky.

„Kdo koho trápí,“ sykl Mácha, „kdo koho? Divím se, Karle, že to říkáš zrovna ty! Věřte mi, přátelé, že bych si i kurvu vzal, kdybych věděl, že mě má doopravdy ráda!“

„A jestlipak už jste slyšeli, že Tyl odmítl otisknout v Květech novou Hynkovu povídku?“ ozval se Sabina se zjevnou snahou převést hovor na jiné téma. „A přitom podle mne patří Pout' krkonošská k tomu nejlepšímu, co jsem od Hynka četl.“

„S Tylem jsem skončil,“ usklíbl se Mácha. „Ten namyšlenec a spasitel českého divadla! Chtěl by dirigovat správný vkus a snad i určovat, co je a co není vlastenecké! Vůbec nepochopil, o čem jsem to napsal!“

„A o čem jsi to vlastně napsal?“ přidal se do hovoru Havlík a nenápadně přitom stranou mrkl na Sabinu. Zdálo se, že rozhovor šťastně opouští nebezpečná úskalí.

„O marné snaze zastavit čas.“

„Je to příběh z historie? Nebo ze současnosti?“

„Spíše obraz než příběh. Obraz ze života mého... Však víte, že jsem se během velikonočních prázdnin vydal do Krkonoš. Sám a sám jsem se potloukal po horských hřebenech a jednoho večera jsem se zastavil těsně pod vrcholem Sněžky. Hleděl jsem do temného kraje hluboko pode mnou, slunce ohnivě zapadalo, hlas večerních zvonů stoupal ke mně z končin českých i z roviny slezské a poryv větru přinesl až ke mně zbloudilého motýla, jenž, uchvácen z lahodných květných luk v údolí, byl vržen nelítostnou vichřicí do mrazivých výšin, jejichž oslnivá velkolepost mu přinesla smrt. Rozpráhl jsem náruč nad krajinou, chtěl jsem celou tu širou zemi přitisknout na srdce, ale pocítil jsem jenom studený chlad, jen výsměch, jen šklebící se masky místo lidských tváří, jen hemžení červů v tom odporném bahnisku světa.

A najednou se mi zdálo, že se vrchol Sněžky proměňuje, že postupující večerní stíny modelují skaliska do podoby bizarního gotického chrámu... Zamířil jsem k té přízračné stavbě a vstoupil; jakýsi mnich mne v bráně poučil, že tento chrám se zjevuje jen jednou v roce, v pašijovém čase; tehdy se hora otevře a ukáže síně, v nichž přebývají zakletí mniši, kteří jsou na jediný den oživeni, aby seznali, kam čas pokročil. Tak s nimi bude až do skonání světa. Jsou nesmrtelní – ale jaká hrůza z té věčnosti se otiskla v jejich tvářích...“

„Bože můj,“ vydechl jsem bezděčně a Hynek na mě ostře pohlédl.

„To nebyla skutečnost, ale tvůj sen,“ podotkl Havlík.

„Sen?“ zasmál se křečovitě Mácha. „Jistě, že sen! Co jiného jsou naše životy než mámivý sen? Co je výmysl a co je pravda? Kde najdeš hranici? Věčnost je v těch hlubinách, v nitru skály, kde nevstane noc a nemine den...“

Tu pod zemí jsem hluboko, hlas tichounký větrem šumí, nespátří mě žádné oko, ucho mi neporozumí, blaze tu pod zemí, blaze, beze jídla, beze pití, na mramorové podlaze ryzí zlato v klínku míti, noc a den se nestřídají, nikdy nejdou spát očinka, hrají si tu, pěkně hrají – cin, cin! Slyšíš, jak to cinká?

„Říkal jsi něco, Karle?“

„Ne, ne... jenom... ta hlubina... poklad... Vzpomněl jsem si na jednu starou pověst od nás, z kraje pod Krkonoši...“

Místo zakouřené hospůdky jsem v duchu spatřil záblesk vzdáleného domova, jedinečný výhled z našeho vrchu Zvičiny, tam shora od svatojánského kostelíku, kde jsme vždy s miletínskými chlapci zůstávali v úžasu stát, ohromeni majestátností pásma krkonošských hor, tyčících se na obzoru před námi jako val obří pevnosti, jako nepřístupné sídlo pradávných pohanských bohů...

„Podobných pověstí uslyšíš spoustu,“ pokýval Mácha, „známá je třeba ta o korunovačních síních Karla Velikého pod Alpami nebo o spících rytířích v hoře Blaníku. Lid si často vypravuje o těchto podivných jevech, ale nechápe jejich děsivou podstatu, ten strašný úděl vyvolených, odsouzených k mrazivé věčnosti. Během nekonečných staletí dospěli Nesmrtelní k hlubokému poznání; v mém krkonošském snu jsem jim kladl úzkostné otázky a oni odpovídali tajemným šepotem, jenž se podobal vanutí větru. Z jejich odpovědí se mi hrůzou chvělo srdce.“

„Co ti prozradili?“ zeptal se někdo.

„Zčásti jsem to hned zapomněl, a co mi uvízlo v paměti, to je tak strašné, že to chci také zapomenout! Nedivím se, že se někteří z těch mnichů po uplynutí vyhrazeného dne odmítli vrátit do podzemní síně, že raději zůstali venku a zemřeli navždy. Šel jsem pak dále po temeni hory, a tu s úděsem vidím, že se za mnou táhnou legie průsvitných šedých duchů, husté zástupy nesmrtelných stínových mnichů. Já stranou uhnul, a oni za mnou, i odskočím na druhou stranu, a opět se valí stínové za mnou. Tu zašeptal jeden z nich: ‚Nadarmo se nám vyhýbáš; pověťtí, které svým pohybem rozvíříš, nás samo za tebou žene...‘“

Ach, Bože, pomyslel jsem si, uniknu i já někdy svým stínům? A není snad to dítě, hrající si navěky v hlubinách země, můj nešťastný bratříček Jan?

Kapitola čtvrtá

ČERVENÝ LIS

Pouze skřípání per se rozléhalo téměř celé odpoledne naším pokojíkem. Seděli jsme s Havlíkem naproti sobě u stolku, každý před sebou štůsek zažloutlých, potrháných pergamenů, do nichž jsme nahlíželi a snažili se vyluštit starobylé kroucené písmo, dost podobné švabachu, ale přesto trochu jiné, navíc poznamenané svérázným autorovým rukopisem. Text jsme pečlivě, slovo od slova přepisovali na čisté archy. Úmorné kopírování, ale pro chudého studenta skvělý výdělek; za jeden opsaný arch jsme od pana Františka Palackého, historiografa a soukromého badatele ve službách české šlechty, dostávali celých deset krejcarů! Originální staročesky psaný spis renesančního právníka Jana Skály ze Zhoře, nazvaný Historie církevní a rozdělený do mnoha dílů, byl skutečným pokladem, který nedávno Palacký objevil v archivu duchcovského zámku. Spisek tam ležel ztracený, zapomenutý a zaprášený pod hromadou jiných listin. Ukázalo se však, že pobělohorský emigrant Skála ve svém díle velmi podrobně vylíčil průběh stavovského povstání, čímž se z jeho knihy stal cenný a nenahraditelný zdroj informací pro každého českého dějepisce. Nebylo to sice nic tak senzačního a mýtotvorného jako nedávný Hankův nález staroslovanských zpěvů ve věži královodvorského kostela, ale Palacký přesto rozhodl, že by se pro nedávno založené Vlastenecké muzeum měl pořídit opis Skálovy kroniky. Poptával se profesora Jungmanna, jestli nezná nějakého šikovného a pečlivého studenta, někoho z těch, co k němu docházejí na nepovinné lekce češtiny, mládence, který by byl ochoten rozsáhlé dílo za malou odměnu průběžně kopírovat. Jungmann doporučil Havlíka – a Havlík se projevil jako pravý a nezištný kamarád, neboť prohlásil, že si k té práci přibere pomocníka, s nímž se rozdělí o honorář, a měl samozřejmě na mysli mne. Věděl totiž, jak pracně sháním každý krejcar, kdežto jemu o výdělek tolik nešlo, byl z poměrně bohaté měšťanské rodiny, pro něj to byla spíše věc prestiže. Nakonec to vypadalo tak, že Havlík naši práci zaštiťoval svým jménem, ale většinu té „otročiny“ nechával na mně. Neměl dost trpělivosti – a hlavně ho vábily jiné zájmy.

I teď čím dál častěji vrhal pohledy na kapesní hodinky, tikající před ním na stole, a pak se ohlédl k malému oknu pokojíku, za nímž oslnivě žhnula sluncem ozářená zeď protilehlého domu.

„Asi bychom toho měli pro dnešek nechat,“ ozval se. „Od šesté mám zkoušku u Kajetánů. Tyl je rozčilený, že mu Mácha odmítl roli Čestmíra, kterou mu napsal přímo na tělo, jenže při poslední zkoušce mu Hynek hodil výpis role na hlavu, a kdybychom je nezadrželi, tak si ti dva dali navzájem přes hubu. Nechápu, co to do nich vjelo. Ale musíme to vyřešit, Tylovi na téhle hře hodně záleží, chce si napravit reputaci po neúspěchu s Fidlovačkou. Nepůjdeš se mnou?“

Zavrtěl jsem hlavou. Mrzelo mě, že Havlík ruší mé soustředění. Zrovna teď mě popisovaný text zaujal; líčila se v něm zkáza jičínského zámku způsobená explozí prachárny. Ten zavinili opilí mušketýři ve službě panovačné ženy, která odmítala vydat právoplatný majetek své rodné sestře; při tom ničivém výbuchu zahynuli strašlivou smrtí nejen přední šlechtici z dvorské komise, která byla vyslána, aby zámek soudně převzala, ale i náhodní měšťané, jdoucí právě okolo. Skála během svého vyprávění použil několik zajímavých českých výrazů, které dnes nikdo nezná, neboť jsou nahrazeny zkomolenými německými slovy; poznamenal jsem si je stranou na volný papír.

„Já vím, tobě divadlo moc neříká,“ povzdechl Havlík, „ale je to škoda, mohl bys pomoci třeba i jiným způsobem. Nikdo po tobě nechce, abys vystupoval na jevišti, ale klavírista by se nám hodil. Některé Čestmírovy monology by mohla skvěle zvýraznit dramatická hudba.“

„Chci to dopsat,“ řekl jsem, aniž jsem vzhlédl, „nemám ve zvyku opouštět rozdělanou práci.“

„Víš, co ti připomínal doktor Staněk,“ nedal se Havlík. „Když zase začneš přepínat své síly, brzy bídneš skončíš. Měl by ses naučit odpočívat!“

Neřekl jsem na to nic, ale tím usilovněji jsem pokrýval stránku dalšími slovy.

Havlík pokrčil rameny, sbalil své věci, hodil si přes ramena plášť a nasadil klobouk. „Vrátím se někdy po desáté.“

Osaměl jsem, ale nevadilo mi to. Když se začalo šerit, zapálil jsem svíčku. Psal jsem pilně, a stránky utěšeně přibývaly; zrovna jsem se dostal k místu, kde Skála zmiňoval jakési pachole, jež bylo výbuchem vymrštno až na střechu protilehlého domu, kde ho později našli, kupodivu živé, jen mírně potlučené, když tu jsem pojednou zaslechl zpívající ženský hlas.

*„Je-li to, šenkýřko, dcera tvá?
Či snad tvoje přátelská?“
„Ani není dcera má,
ani žádná přátelská.
Od formanů koupená
za čtyři mázy vína
za čtyři džbány piva
za jednu otep sena...“*

Ruka s perem se mi bezděky zastavila. Zaposlouchal jsem se.
A neznámá zpěvačka pokračovala:

*„Co, šenkýřko, co ti dát,
abych s ní moh‘ v noci spát?
Pět dukátů nebo šest,
dost bude za její čest!“*

Vstal jsem, přistoupil ke dveřím do síňky a prudce je otevřel. Klečelo tam služebné děvče paní domácí, sukni vyhrnutou nad holá kolena, rýžovým kartáčem drhlo prkennou podlahu a do rytmu stříkající mýdlové pěny procítěně zpívalo:

*„Jdi, Kačenko, lože stlát,
pan rytíř už půjde spát...“*

Zaslechla skřípnutí otvíraných dveří, prudce vzhledla, a když mě spatřila, zděšeně vyjekla: „Jezusmarjá! Pane, co vy tady? Nezlobějí se, já myslela, že není nikdo doma!“

Také já, překvapen nenadálým setkáním, jsem upadl do rozpaků.

„Promiňte... já... va... vaše písnička...“ koktal jsem, zíraje na její bělostná kolena a odhalené stehno. Pocítil jsem jakési šimrání v podbřišku.

Rychle vstala, stáhla si sukni a provinile utírala mokré ruce do zástěry. „Už nebudu rušit... Neříkají to paní domácí, prosím jich, ona by se zlobila...“

„Počkejte,“ zadržel jsem ji, „ta písnička, co jste zpívala...“

„Já vím,“ začervenala se, „je trochu necudná... nezlobějí se...“

„Vůbec se nezlobím, naopak... Víte, já si zapisuji písničky, co si lidé zpívají, chci z nich jednou sestavit zpěvník... a tuhle neznám... Budu rád, když mi ji přezpíváte celou...“

Vrhla po mně podezřívavý pohled.

„Jen jestli si ze mě neděláte šoufky, mladej pane.“

„Probůh, co si myslíte...“

Začala tedy znovu, napřed trochu nejistě, ale pak se do písne vžila a přímo dramaticky mi podala závěr balady, kdy rytíř pozná, že ta Kačenka, co mu ji v hospodě šenkýřka nabídla za úplatu do lůžka, je jeho vlastní sestra, v dětství ukradená, sestra, kterou sedm let marně hledal a tři sta koní při tom strhal. A skončila vyhocenou pointou, kdy rytíř volá:

*„Pojd', šenkýřko nahoru,
zaplatím ti tvoji mzdu.“
Šla šenkýřka nahoru,
rytíř utal jí hlavu –
zaplatil jí její mzdu.*

Chvatně jsem zapisoval slova a několika notovými značkami i nápěv; cítil jsem, jak mi při tom buší srdce. Proč jsou lidové balady tak vzrušující? Možná proto, že je v nich něco neúprosného, něco, před čím nelze uhnout...

Dívka dozpívala; stála tam po kotníky v mýdlové pěně, zhluboka oddychovala s hlavou nakloněnou k rameni a pozorovala mě přimhouřenýma očima. Pramen vlasů se jí vysmekl z copu a plíhl podél zružovělé tváře jako kroutící se malý hádek; měl medovou barvu.

Naprázdnou jsem polkl. Ústa jsem měl najednou úplně vyprahlá.

Možná na něco čeká... Možná se jí líbím... Stačilo by, kdybych jen naznačil... Přeshlápl jsem mezi otevřenými dveřmi. Svíčka za mými zády zaprskala a rozhodila po zdech neklidné stíny.

„Děkuji vám,“ řekl jsem rozpačitě. „Je to pro mne cenné. Počkejte chvíli, přinesu vám groš...“

Zatvářila se pohrdavě.

„... nebo dva,“ zvýšil jsem nabídku.

„Nechte si je,“ odsekla, sebrala rázně kbelík a otočila se ke mně zády.

„Jak se jmenujete?“ zavolal jsem za ní.

„Kačka,“ řekla přes rameno, s úšklebkem po mně loupla očima a seběhla po schodech do přízemí.

Měl jsem nepřijemný pocit, že jsem ji pohněval.

V sobotu jsem se zúčastnil premiéry Tylova dramatu Čestmír, ale abych pravdu řekl, moc jsem si ji nevychutnal. Po celý večer jsem byl jako na jehlách, musel jsem pořád myslet na to, že mě v pondělí čekají náročné zkoušky z trestního a obchodního práva, u kterých mi fakulta sice povolila vzhledem k mé nemoci odložený termín, ale kdybych ani v něm neobstál, byla by to tragédie. Úsilí několika let by přišlo vniveč a navždy bych ztratil důvěru svých mecenášů.

Po Máchově odmítnutí nezbyvalo Tylovi nic jiného, než aby hlavního hrdinu sehrál sám; a rozhodně ho nepodal špatně, neboť do patetických veršů vložil kus své duše. Doslova se převtělil do prostého pastýře Čestmíra, jenž se vzbouří proti tupému živoření na panském statku a jde za hlasem svého srdce; jeho čistou touhu však zničí intriky a malost starého světa. Čestmírova vášnivá obžaloba těch „*shnilých duší, v prachu svém se s rozkoší povalujících*“ mi způsobila mrazení v zádech. Napadlo mě v té chvíli: jak se mohli Tyl s Máchou tak krutě a do krve rozhádat, když jsou oba z jednoho těsta? Ale dost možná, že právě proto! Nenápadně jsem se ohlédl; měl jsem totiž pocit, že poté, co se v sále zhaslo, vklouzla dovnitř postava v bělavém plášti a zůstala skrytě stát za posledními lavicemi, aby se opět, dříve než se rozsvítilo a sál zašuměl potleskem, tiše vytratila. Směle bych se vsadil, že to byl Hynek Mácha.

Když jsem šel po představení Tylovi blahopřát, samozřejmě jsem se mu o své domněnce ani slůvkem nezmínil. Zato jsem vyzdvihl kvality hry.

„Nepřehánějte, přáteli,“ oponoval mi Tyl s potěšenou skromností, „k Schillerovi nebo Shakespearovi mají mé verše ještě hodně daleko. A davové scény se nám zcela vymkly z rukou; jistě jste si také povšiml toho smíchu v sále, když se narychlo sehnání komparsisté znuďeně přiloudali na jeviště, stoupli si do dvou řad proti sobě a kývali vztyčenými kopími, což měl být obraz krvavé bitvy.“

„V žádném dramatu by neměla chybět veselá scénka,“ podotkl s šibalským úsměvem krejčovský tovaryš Kaška, který začínal v Tylově souboru tím, že pomáhal při úpravách kostýmů, ale v krátké době se prosadil komediálními rolemi, „a když ji tam autor nenapíše, diváci si ji stejně najdou. Shakespeare to dobře věděl, a proto se nebál i do těch největších tragédií přidat opilé hrobníky, moudrého šaška nebo potrhlého rytíře.“ Obrátil se ke mně a spiklenecky přimhouřil oko: „Víte, Karle, ty vaše morbidní veršovánky nejsou špatné, ale stejně jste mě nejvíc potěšil, když jsem zjistil, že máte smysl pro humor. Vaše povídka Dobrodružství cestujících, co vám ji pan Tyl vloni otiskl v Květech, mi vehnala slzy do očí – ale slzy smíchu! Tak trefnou parodii už jsem dávno nečetl; podat Čelakovského jako nerudného

kožišníka, jenž ve svém krámku bez ladu a skladu hromadí cennosti i cetky, kopřivy, pýr a blín ukazuje ve svém herbáři jako nejvzácnější byliny českých luhů, ruské kožichy předělává na české pláště a každého, kdo by se nad jeho zbožím podívoval či smál, rádnými carskými důtkami vypráská...“

„Od těch dob mě pan Čelakovský nenávidí,“ povzdechl jsem, „a dokonce se někde vyjádřil v tom smyslu, že jsem diletant, který nic neumí a jenom kazí tradice národa. Mrzí mě to, rád bych mu řekl, že si ho navzdory všemu velice vážím, že jeho práce mi kdysi ukázala cestu... Jenže jak mu to teď říct, když už je pozdě? Možná jsem měl být uvážlivější a netropit si z něj veřejně žerty.“

„Snad nelitujete, že jste to napsal?“

„Ano, lituji. Přehnal jsem to. Člověk by se neměl nechávat strhnout svým rozčilením a zlobou.“

„Nemáte pravdu, Karle, v tomhle vůbec nemáte pravdu. Věřte mi, že smích je nejlepší lék na mnohé neduhy! Pojdte, zvu vás na tuplák piva ke Štupartům.“

„Rád bych, ale omlouvám se, v pondělí mě čekají dvě náročné zkoušky a musím mít čistou hlavu. A navíc se po nemoci ještě cítím slabý. Snad někdy přistě.“

Neušlo mi, jak si Kaška s Havlíkem vyměnili významný pohled, jako by chtěli říct: „Co si počít s tímhle ztraceným případem?“

Krásný māj dávno pominul, počasí se pokazilo a světec Medard, jak praví lidové přísloví, přišel v umáčené kápi, ze které teď bude kapat nejméně čtyřicet dní. Mohlo mě utěšit jedině to, že na svatého Víta celou noc svítá... Fascinovalo mě, v jaké zkratce dokáže lidová tradice zachytit letitou zkušenost a ještě jí dát formu strohé básně, metafor, jedinečného obrazu, za nímž naše představivost spatřuje přebohaté dění. K takové jednoduchosti, jakou mají přísloví, bych se rád dopracoval ve svém básnění! Jenže teď jsem na literární tvorbu neměl ani chvíli času a na mou rozpracovanou báchorku o pokladu se prášilo na polici. Ležela tam jako němá výčitka. Snad o prázdninách... Hlavně že jsem úspěšně zvládl zkoušky! Nebylo to sice „eminente“, ale i hodnocení „dobře“ mi přineslo uspokojení. Spadl mi obrovský kámen ze srdce a konečně jsem se volně nadechl.

Dokončili jsme s Havlíkem opisování dalšího dílu rukopisu Jana Skály ze Zhoře a mohli se těšit na honorář. S objemnými balíky papírů, zabalenými ve voskovaném plátně a důkladně omotanými motouzem, jsme pěšky putovali až za Prahu, do vesničky Libně, kde rodina Palackých pobývala na letním bytě.

Vinice na svazích pahorků, zdvihajících se nad říčkou Rokytkou, už byly vesměs přeměněny v sady; také budovu bývalého viničního lisu si nechal tchán pana Palackého, advokát a velkostatkář Měchura, přestavět na letohrádek, malý empírový zámček, jehož červené stěny zářily do daleka nad korunami ovocných stromů. Branka v kamenné zdi ohrazující dvůr byla otevřená dokořán, a tak jsme se odvážili vstoupit. Byl jsem tady poprvé, neboť posledně jsme svou práci předávali Palackému v jeho pražském bytě, a tak jsem hořel zvědavostí.

První, co upoutalo naši pozornost, byl rozčilený mladíček, asi tak osmnáctiletý, ale oblečený s vybranou elegancí, jenž utíkal napříč dvorem od hospodářského křídla k obytnému; za ním klusali dva nádeníci v bílých pracovních halenách a na ramenou nesli žebřík. Mladík šermoval rukama, hlavu zakloněnou, a křičel někam ke střeše nad námi: „Jeníku, drž se! Nelez nikam! Zůstaň na místě! Proboha, nenakláněj se! Nedívej se dolů! Drž se oběma rukama! Hned tě sundáme!“

Překvapeně jsme se ohlédlí k místu, kam mladý muž adresoval své zoufalé výkřiky, a spatřili jsme opravdu něco silně znepokojivého. Asi pětiletý chlapec ležel na zádech na okraji šikmé střechy, oběma rukama se vzpíral o žlab a nohy mu volně visely do prostoru. Plakal a volal o pomoc. Patrně lezl po hřebeni, sklouzl a po hladké břidlicové krytině sjel až dolů, kde se v poslední chvíli zachytil. Nechtěl jsem ani domýšlet, co se mohlo stát. Ani teď ještě neměl vyhráno. Zatímco naříkal, že už se neudrží, protože ho bolí ruce, chlapi přistavili žebřík a jeden z nich chvatně šplhal nahoru. Mladík mezitím pobíhal sem a tam s rozpřaženou náručí, patrně připraven nešťastné dítě zachytit, kdyby padalo. Pochyboval jsem, že by ho udržel, kdyby k tomu opravdu došlo. Snad měli přinést nějakou plachtu, jakou používají hasiči... Jenže na všechno už bylo pozdě, zůstal nám jen pocit bezmoci, jen tupé přihlížení neodvratnosti dění, neboť pouze boží vůle rozhodne, jestli se v příštím okamžiku staneme svědky tragédie, nebo zázračné záchrany. Stáli jsme tam jako zkamenělí a bez dechu zírali, jak statný nádeník chlapce opatrně přesouvá přes hranu žlabu na žebřík a pak s ním sestupuje příčku po příčce dolů.

„Zaplatť pámbu,“ zavrčel druhý z nádeníků, postávající nedaleko nás, „ře-menem bych ho řezal, fracka nezvedenýho!“

„Co tě to napadlo, Jeníku?!“ sklonil se mládenec vyčítavě nad zachráněným, když ten konečně stál na pevné zemi.

„Má tam hnízdo straka,“ vzlykal chlapec, „za komínem... Chtěl jsem se podívat, jak krmí mladé...“

To už příběhla z domu tělnatá kuchařka v bílé zástěře a dvě služebné, z nichž jedna nesla na ruce asi dvouletou, také poplákávající dívku, a odvedly si malého Jeníka s sebou.

Nádeníci odnesli žebřík zpátky do kůlny a mladík se k nám otočil s utrápeným úsměvem: „Mít takhle divoké dítě na starosti, to je učiněný očistec. Buďte zdrav, pane Havlíku. Vy patrně nesete opisy pro pana Palackého?“

„Přesně tak,“ přisvědčil Havlík a navzájem nás představil. Tak jsem se dozvěděl, že tenhle mladý student se jmenuje Václav Tomek a letos nastoupil u Palackých jako vychovatel jejich synka Jana. Učí ho číst, počítat a také základním znalostem z přírodopisu, zeměpisu a dějepisu. Sám zrovna končí filosofickou přípravku na Karlo-Ferdinandově univerzitě a rozhoduje se, co dál. Bez podpory pana Šafaříka, a teď i Palackého, by si studia nemohl dovolit, protože je synem obyčejného ševce.

„Ševce?“ vzhlédl jsem k němu s radostným potěšením. „Já také! Odkud jste?“

„Z Hradce Králové.“

„To snad není možné! Tam jsem studoval na gymnáziu.“

„J já,“ usmál se Tomek.

„Ředitel Klicpera měl rád české studenty.“

„Já vím,“ pokývl Tomek, „právě on mě doporučil Šafaříkovi.“

„Přihlaste se, Václave, na práva,“ řekl Havlík. „To je škola elity národa, tam se člověk neztratí! Je pan Palacký doma?“

„Bohužel ne, musel narychlo odvézt manželku k doktoru Staňkovi, k ránu se jí udělalo zle, přišla na ni velká dušnost, ale kočí, když se vrátil, říkal, že už je to dobré, že paní Palacká zůstane pár dní v sanatoriu a pak s celou rodinou odjedou na zbytek léta do Nice. Pobyt na francouzské Riviére jí dělává dobře, slaný mořský vánek prý působí blahodárně na její srdeční chorobu.“

„Tak jsme asi vážili zbytečnou cestu...“

„Ale kdež,“ zatvářil se Tomek důležitě, „pan Palacký mě pověřil, abych to s vámi vyřídil. Pojdte!“

Zavedl nás do pracovny, rozbalil naše archy a kontroloval kvalitu opisu; musel jsem se v duchu usmívat nad jeho horlivostí, nad tím, jak si hraje na významnou osobu, ačkoliv vzhledem k tomu, že je o nějakých sedm let mladší, bychom si ho klidně mohli poslat pro pivo.

„Pečlivé provedení,“ pokýval Tomek důležitě, „pan Palacký bude nepochybně spokojen. Tady máte,“ odpočítal z pokladničky dvacet zlatých, což pro nás bylo obrovské jmění. „Po prázdninách se zastavte pro čtvrtý díl knihy, s tím bude trochu víc práce, je částečně poškozený.“

Měli jsme všechny důvody ke spokojenosti. Proč jsem tedy opouštěl libeňský letohrádek v tak podivném duševním rozpoložení? Snad mě znepokojila příhoda s malým Janem – a také zmínka o chorobě paní Palacké. Nemocné srdce v červeném lisu... Tohle slovní spojení mi vyvstalo v myslí, vypáleno rudými písmeny v bílém prázdnu, tak jako pověstný biblický nápis „mene tekel“, psaný neviditelnou rukou božího posla. Říkalo se, že doktor Staněk kdysi Palackého varoval, že Terezie, mladší dcera statkáře Měchury, má těžkou srdeční vadu, a není proto způsobilá pro manželství. Porody by pro ni mohly být životně nebezpečné. Nedbali na to, vzali se... A vida, nakonec Terezie porodila dvě zdravé děti. Zamyslel jsem se nad tím, jestli manželství Palackých držela nad vodou opravdu jen láska, nebo spíše ohromný manželčin majetek, který umožnil mladému badateli Palackému, synovi prostého učitele na evangelické škole, aby už nikdy nebyl nucen starat se o hmotné potřeby a mohl se naplno věnovat pouze svým výzkumům. Kdo vidí do lidských srdcí, aby odhalil jejich skutečné pohnutky? Pouze Bůh...

„Tak, Karle,“ vyrušil mě z úvah veselý Havlíkův hlas, „a teď si zasloužíme pořádné féerie!“

„Asi nepojedu domů,“ namítl jsem. „Byl jsem tam nedávno, naši se mají co ohánět, nechtěl bych jim další tři měsíce viset na krku. Raději se poohlédnu v Praze po nějakém výdělku.“

„To tě nesmí ani napadnout,“ nenechal mě Havlík domluvit. „Nedovolím ti, aby sis dobrovolně zničil zdraví. Pojedeš na prázdniny se mnou, k nám do Žebráku! Ne, nechci slyšet žádné námitky, už jsem o tom psal rodičům, a odpověděli, že tě rádi uvítají. Sejdeš se tam se skvělou společností vlastenců, uvidíš nádhernou, romantickou krajinu... Věř, že když změníš prostředí a přijdeš na jiné myšlenky, tvé splíny se rozpustí. Ručím ti za to. Já tě vyléčím líp než doktoři!“

Neodolal jsem přítelovu svůdnému naléhání. A nemohl jsem tušit, že tahle cesta změny od základu můj život.

HRAD ZATRACENCŮ

Vidím, jak podél silnice stojí v pravidelných rozestupech, asi tak na vzdálenost tří kroků, muži v podivném kroji a s dlouhými pruty v rukou, kteří jakási slova, jakoby heslo, šeptají jeden druhému. Podivná štafeta...

Probudím se – a nejsem si jist, jestli to byl pouhý sen, nebo nějaká zapomenutá vzpomínka; tak živě ten obraz působil. Marně jsem však později hloubal nad jeho smyslem. Snad to byl pocit mé úzkosti z nedávné návštěvy ruského cara v Praze, kdy podél cest skutečně stály kordony vojáků, aby udržely zvědavce v patřičném odstupu. Zemské velitelství tehdy mělo velký strach, aby se polští emigranti, vyhnaní z vlasti ruskými okupanty, nepokusili o útok na vznešeného hosta. Jenže v mém snu mi připadalo, že oním vznešeným hostem, na kterého hlídky, vyzbrojené pomlázkovými metlami, čekají, jsem já! Já sám!

Ríká se, že to, co se nám zdá první noci na novém místě, mívá nějaký symbolický, možná přímo věštecký význam. V první chvíli jsem si nedovedl vybavit, kde to vlastně jsem, a udiveně jsem se rozhlížel: ve vysoké prosklené skříni naproti mé posteli se leskl pěkný porcelán s modrými vzory, ze zašlé olejomalby ve zlaceném rámu na mne přísně hleděl nějaký blahobytný měšťan a za oknem, na sluncem ozářeném hřebeni stodolní střechy, horlivě vrkali zamilovaní holubi. Do jejich bublání pronikal jiný, méně lahodný zvuk; mohutné chrápání z lůžka u protější stěny pokojíku, z lůžka, nad nímž visela na zdi kytara s krkem přizdobeným pentlemi v národních barvách – červené a bílé. Ten nástroj mi byl povědomý... Vzápětí jsem si uvědomil, že rozcuchaná hlava, zachumlaná do polštáře, patří příteli Havlíkovi. Ano, jsme v podkrovním pokojíku, v domě jeho rodičů, v městečku Žebráku, kam jsme dorazili včera odpoledne, a dospáváme po bujarém večeru, který jsme prožili v nedaleké hospodě U černého orla. Ještě mě z toho trochu bolí hlava, ani nevím, kolik sklenic zdejšího vyhlášeného piva jsem vypil.

Kdo by řekl, že v takovém malém, ospalém městečku bude rušno jako ve studentské hospodě v pražském Ungeltu? Studenti se sem sjížděli na prázdniny jako vlaštovky, směřující neomylně přes moře do rodných hnízd, a proto v době Vánoc, Velikonoc, Svatodušních svátků, Dušiček

a zejména o letních vakacích začínalo být kolem náměstí a v několika přilehlých uličkách nebývale živo.

Vyslechl jsem spousty historek a bylo mi představeno mnoho lidí. Zdálo se mi, že všichni v městečku jsou nějak příbuzensky spjati; nejvíc tady bylo Havlíků, Nejedlých a Hněvkovských. Ano, starý pan páter Vojtěch Nejedlý, děkan na zdejší faře, to je ten Nejedlý z Puchmajerovy básnické družiny, jistě prý znám jeho veršovaný epos Přemysl Otakar v Prusích. Nu, neznal jsem ho, ale nepřiznal jsem to, zato jsem si dobře vybavil Nejedlého zlidovělou ukolébavku Spi, má zlatá, boubelatá, kterou zhudebnil nešťastný rožmitálský kantor Ryba. Také jsem si vzpomněl na dlouhou báseň Děvín od zdejšího rodáka Šebestiána Hněvkovského, příběh z bájně dívčí války o převráceném světě, kde se vlády zmocnily ženy; tenhle komický epos býval kdysi velmi oblíbený, můj otec si ho navýsost cenil, schraňoval jeden odrbaný výtisk v sadařské boudě, a když z něj nahlas předčítal, jak zajatí reci v přílbách s chocholy museli na Děvíně sloužit ozbrojeným ženám, otáčet rožněm, látat punčochy, *„jedni měst a pokolíbat, druhí dáti pozor na slepice, kdož se vzpouzel, dán byl do trublice,*“ i drsní cihláři řičeli smíchem.

Havlík se zatvářil spiklenecky a hned k našemu stolu pozval vytáhlého mladého muže s jiskrnými očima, jenž se představil jako Václav Hněvkovský. Ten mi pověděl, že strýc Šebestián se dosud těší dobrému zdraví, ačkoliv opustil rodné město a už devět let je purkmistrem v Poličce.

Kolem mne se míhaly tváře, kouř z dýmek a cigár houstl, řeči pozbývaly čím dál víc na smyslu, nakonec se jen zpívalo, ovšem mnozí ztráceli notu a marně ji hledali. Všiml jsem si kudrnatého mladého muže s jiskrnými očima a ostře řezanou tváří, který zcela samozřejmě zaujal místo u klavíru a všechen hluk přehlušil razantními akordy.

„Josefe, zahraj tu o pivu s bobkem!“ pokřikovali na něj.

„Ne, radši Růži tetínskou!“

Muž se usmál a po krátké předešle začal zpívat pěkným hlasem:

*Nad Berouňkou pod Tetínem
růže již se červená...*

Všiml jsem si, že veselý hudebník má u krku kolárek. „On je kněz?“ zeptal jsem se Havlíka.

Přítel přisvědčil: „Jistě, je to zdejší kaplan Josef Vorel. Až dohraje, představím vás. Mimochodem, tuhle písničku složil na Chmelenského text, ačkoli si mnozí myslí, že je lidová. Dokonce i pár sběratelů už se nechalo napálit.“

Pak jsem se, nevím jak, také ocitl u klavíru, střídali jsme se s Vorlem, trumfovali se, nakonec jsme dokonce hráli čtyřručně...

Než nás majitel hospody vyhodil na ulici s poukazem na policejní hodinu, stala se ještě jedna důležitá věc. Možná ta nejdůležitější z celého večera. Vorel přivolal ke klavíru jakési mladičké, asi tak sedmnáctileté děvče, které až do té chvíle sedělo v rohu s Vaškem Hněvkovským a jeho manželkou, a požádal je, aby s námi zpívalo druhý hlas. Dívka zpívala dobře a čistě, navíc měla nepochybně komický talent, neboť během kupletu dělala různé grimasy a gesta, při nichž posluchači padali smíchy ze židlí. Nebyla to žádná kráska, ale vyzařovalo z ní něco neodolatelného. Někdo mi říkal, že je to hvězda zdejšího ochotnického souboru.

Jak jen se jmenovala? Určitě jsem si její jméno někam poznamenal...

Zneklidňující otázka mě definitivně probrala ze zmatených vzpomínek. Posadil jsem se na lůžku a začal se přehrabovat v drobnostech, které jsem při našem pozdním návratu bez ladu a skladu naházel na stolek. Ano, tady je to, okrasně zdobená jídelní karta se znakem černého orla v záhlaví, na volný roh pod seznamem jídel jsem si napsal B. M. To mi tedy moc nepomůže. Jméno jsem patrně nahradil iniciálami pro případ, kdyby se lístek dostal do nepovoláných rukou, ale tím jsem ho utajil i sám před sebou. S trpkým povzdechem jsem ke svému údivu četl na dalším volném růžku nedbale načrtanou báseň. Stálo tam:

*Srdénko mé smutek hubí,
nádra se žalostí ouží,
duše má k domovu touží,
kde máti lahodnou řečí mluví.*

Tohle že bych složil? Tuhle říkanku ve stylu starého děkana Puchmajera nebo Nejedlého? Inu, je pravda, že po několika sklenicích piva se člověk mnohdy začne považovat za génia...

Vyrušilo mě zaklepání na dveře a hlas paní Havlíkové: „Chlapci, snad nebudete spát až do oběda! Snídaně je na stole!“

„Už jdeme,“ houkl jsem a rychle na sebe natáhl spodky, punčochy, nohavice, košili a vestu.

Zato nejmladší syn paní Havlíkové jen něco zavrčel a otočil se obličejem ke zdi.

Sešel jsem tedy sám po schodech do jídelny; salonek nebyl velký, ale přesto prozrazoval, že tady nebydlí chudí lidé: pohovky a křesla potažená květo-

vaným brokátem, vycpávané židličky s tančícími nožkami kolem kulatého stolu, sametová mašle rámuující zrcadlo, na misníku malované porcelánové sošky pastýře a pastýřky... Těžké zlatohnědé závěsy, které mi připomínaly divadelní opony, vroubily úzká, ale vysoká okna. Z kávové konvice se linula vábná vůně a na míse se vršily křupavé rohlíky vedle mistichek s máslem.

O takovém přepychu se mi nikdy ani nesnilo. Jak se jim odvděčím? Plaše jsem pohlédl na dobráčkou, vrásčitou tvář paní Havlíkové.

„Jen jez, chlapče, nic se neostýchej. Po nemoci musíš nabrat hodně síly. Ten náš lenoch se ani neobtěžoval vstávat? Vždyť říkal, že pacholek má připravit bryčku na desátou. A je půl desáté! To pojede o hladu?“

Úplně jsem zapomněl, že přítel Havlík na dnešek naplánoval nějaký výlet. No, jistě, musíme poznat zdejší pozoruhodnosti, zejména legendární Točník, který znám jen z romantické povídky Václava Klimenta Klicpery a z Máchových kreseb.

Kolega se přihnul za pět minut deset, úplně oblečen. V běhu sebral se stolu pár rohlíků a nacpal si je do kapes kabátu.

„Karle, pospěš si,“ houkl na mne, „už na nás čekají u kostela! Doufám, že se těšíš na slečnu Mečířovou. Co koukáš tak nechápavě? Tu vaši včerejší zpěvačku!“

Spálil jsem si jazyk, jak jsem chvatně dopil zbytek kávy.

Opravdu to byla ona, má známá neznámá, má tajemná B. M.! Včera, rozjařen pivem a zpěvem, jsem se k ní patrně choval trochu dotěrně; tím větší byly mé dnešní rozpaky. Uhnul jsem pohledem, když na mě upřela své velké, velmi pozorné oči, v nichž seděl skrytý úsměv. Smekl jsem a hluboce se uklonil, aby nepostřehla, jak se červenám.

Přišla s mladší kamarádkou – jak se později ukázalo, byla to její sestřeni-ce Johanka Lokajová. Dívky se usadily na lavici spolu s mladým Nejedlým, my s Havlíkem a kaplanem Vorlem jsme zaujali místa naproti nim.

Kočí práskl do koní a bryčka zamířila kolem farské zahrady k Hradské bráně, což byl pouhý oblouk v napůl rozpadlých městských hradbách, něco na způsob selského vjezdu do dvora. Prašná cesta se odtud vinula dál do polí, přímo po nábřeží velkého rybníka až k monumentální kulise dvou hradů: dole se černala kulatá věž staršího Žebráku, nad ním na strmém

skalnatém vrchu trůnil rozlehlý Točník se zvonicí poutní kaple na střeše bývalého královského paláce.

Rozpačité mlčení jako první porušila starší z dívek: „Co jste říkal mé básni?“ zeptala se mě.

„Ach, to byla... vaše...“ vykoktal jsem překvapeně, „určitě... tedy... jaksi... dalo by se říct... celkem vzato...“

Kaplan Vorel si zakryl ústa dlaní, abych neviděl, jak se směje.

Havlík do mě šťouchl loktem. „Neboj se, Bety chce slyšet pravdu, ona nestojí o nějaké komplimenty!“

Tak Bety, pomyslel jsem si, Bety Mečířová. Hezké jméno. A ta zatracená báseň...

„Víte, slečno Bety,“ odvážil jsem se pohlédnout jí do tváře, „je to umně zveršované, máte cit pro rytmus a melodii jazyka... ale ten obsah...“

Postřehl jsem, jak se jí zaleskly oči. Že by se v nich rodila slza? Už už jsem byl odhodlán naplno jí říct, že je to plytké a povrchní vlastenecké veršování, ale najednou jsem se zachvěl zábleskem poznání: to děvče má na tváři lehký smích, ale v srdci hluboký žal. I ona byla zřejmě poznamenána neúprosným úderem osudu, stejně jako já – a možná hůře než já, neboť byla nepochybně zbavena domova a uvržena do vyhnanství, kde marně touží po návratu...

„Ten obsah...“ polkl jsem, neboť mi najednou vyprahlo v krku, „ten obsah je zdánlivě banální, ale pod tradičními slovy cítím výkřik zmučené duše.“

„Děkuji vám,“ zašeptala a dotkla se štihlými prsty hřbetu mé ruky. Pak si osušila oči šátkem a čtverácky se usmála. „Jestlipak víte, že na točnickém nádvoří leží kouzelný kámen? Kdo si na něj stoupne, tomu se prý splní každé přání. Nevyzkoušíme to?“

Jaké štěstí, že proměnlivá scenérie krajiny brzy zaujala všechny naše smysly a nenechala nás utonout v přívalech protichůdných citů! Velkou serpentinou kolem rozbořené ohrady bývalé obory jsme vyjeli až ke hradu; potěšilo mě, když jsem spatřil, že některé části stráně jsou osázeny mladými třesňovými stromky. Připadalo mi to jako pozdrav vzdáleného Miletína.

Rozervaný skalní hřbet ukrýval bránu s desaterem dobře uchovaných královských znaků; na prvním nádvoří jsme vystoupili z bryčky a pustili se do průzkumu starobylé památky, obtěžování hejnem slepic a drzou kozou, brodili jsme se bahnem a přeskakovali četné kaluže. Nahlédli jsme do konírny, kde se v tajemném šeru ztrácely řady temných sloupů. Nad ní byl rozlehlý sál, prý rytířský, kde se ještě nedávno o poutích tančívало, teď se ale podlaha, podmáčená deštěm, neboť střecha už dávno vzala zasvě, začínala propadat. Opadávala i omítka s renesančním sgrafitem.

„Tamhle v té komůrce prý přebýval Václavův věrný kat, kterého král nazýval svým kmotrem,“ ukazoval nám Havlík malé okénko ve vysokém stavení, pod nímž se otvírala brána se zborcenou klenbou. V bráně byla natažena šňůra, na níž se sušilo nevábné, zažloutlé prádlo. Z plechové roury, vystrčené místo komína vytlučeným oknem v přízemí, se vydatně kouřilo. Z bývalé komnaty se o berlích vybelhal jakýsi vysloužilýc v potrhaných zbytcích uniformy rakouského pěšáka a zavolal na nás skřípavým hlasem: „Panstvo, buďte tak slitovného srdce a zanechte mi nějaký grošík tamhle v té misce, co leží na zídce. Já k vám nepůjdu blíž, abych vás nepohoršil.“

V té chvíli zavanul směrem od něj vánek a donesl k nám odporný zápach hnijícího masa. Zvedl se mi žaludek a dámy si okamžitě přitiskly k nosům kapesní šátky.

„Kéž vám, Bárto, milý Pánbůh ulehčí ve vašem údělu,“ řekl kaplan Vorel a nakreslil ve vzduchu znamení kříže; pak vhodil do misky celý krejcar. Připojili jsme se k dobročinnému daru, zatímco nám Vorel polohlasně vysvětloval, že se tento dobrý voják vrátil z napoleonských válek se zraněním na noze, které se mu špatně hojilo – a nyní se obnovilo, noha se mu zanítila a pro nesnesitelný smrad, který vydává, nemůže ten nebohý člověk bydlet mezi ostatními lidmi. Proto si od správce panství vyprosil, že může zůstat v této odlehlé zřícenině.

Nešťastníkův osud nás naplnil smutkem, ale jak se brzy ukázalo, nebyl jediným obyvatelem ponurých trosek. Na lavičce u druhé brány jsme zastihli starou ženu; zpod špinavé loktuše se k nám obracela vychrtlá tvář smrtky s prázdnýma, bílou mázdrou potaženýma očima. Ta sem byla z lidské společnosti vyloučena pro svou hanbu, neboť kdysi jako kuplířka prodávala svou jedinou dceru. Bůh ji za to ztrestal slepotou a dcera teď chodí po vsích, aby pro matku něco vyžebřala.

Prošli jsme dalším nádvořím až k nejvýchoďnějšímu cípu zříceniny, kde je studna zakrytá prkny, kdysi prý velmi hluboká. Za studnou byl prorazen ve zdi veliký, zubatý otvor, jímž jsme mohli opět vyjít z hradu. Rozervaná, jakoby podseknutá skála se tady skláněla nad temným jezírkem, o němž mi pravili, že ani za největšího parna nevysychá. Zdejší obyvatelé z něj berou vodu, ale ta v létě nebývá dobrá k pití. Cosi se tam převálilo a rozvířilo po hladině kruhy; šplouchnutí se rozlehlo zlověstnou ozvěnou pod vlhkým, zeleně oslzlým stropem převíslé skalní stěny.

„Pěkně velká ryba,“ řekl jsem.

„Kdepak ryba,“ zatvářil se Havlík tajemně a bezděky ztlumil hlas, „v tom jezírku přebývají démoni – prokleté duše lazebnic, které tu šílený král Vác-

lav zneuctil, uškrtil a pak s pomocí kmotra kata házel z okna svého paláce, z toho třetího, co je tamhle nahoře. Vrhál je odtamtud přímo do jezírka.“

„Brř,“ otrásla se Bety. „Pojďme radši odtud, je mi tu nevolno.“

Nevím, jak se to stalo, že jsem byl zrovna těsně u ní, a tak jsem jí podal ruku, abych jí pomohl přelézt přes val zříceného kamení. Vděčně se na mne usmála a ponechala prsty v mé dlani. Neodtáhla se, ačkoliv jsem ji svíral dál, čekaje s tlukoucím srdcem, kdy přece jen ucukne. Neudělala to a držela se i nadále mé paže, jako by se to rozumělo samo sebou, jako bychom už podle nějakého tajného úradku osudu patřili k sobě.

Další z místních obyvatel, paní hajná, se zrovna vracela ze stáje, vytvořené z nepoužívané brány, v jejímž uzavřeném průjezdu chovala tři stračeny. Nesla krajáč a zdaleka nás zdravila. Nabídla nám k napití čerstvě nadojené mléko a ptala se, jestli jsme nepotkali zdejší strašidlo, tajemnou bílou paní, která se zjevuje zrovna o polednách a rozkládá po nádvoří na slunci kousky zlata. Kdo by je ale chtěl sebrat, ten do roka a do dne zemře.

Pak se hovorná žena rozpovídala o jakémisi starci Humlovi, žije prý ještě u svého syna, který je rychtářem v Březové. Kdybychom chtěli, můžeme ho tam navštívit a on nám všechno slovo od slova potvrdí. Ten prý, když byl ještě chlapcem, viděl, jak se jednou po bouřce prolomilo jakési klenutí na pravé straně druhého nádvoří a trocha světla padala dolů, do hluboké krypty. Tam ležela na dně v křišťálové truhle krásná panna v bílém oděvu, se zlatými prsteny a přezkami, držela ve zkřížených rukou zelený rozmarýnový prut a tvář měla bílou s růžovými tvářemi, jako by jen spala. Oznámili to prý žebráckému děkanovi a navrhli, že tělo vyzdvihnou a odnesou na hřbitov, kde ho zakopou do posvěcené půdy, ale ten k tomu přivolit nechtěl a přikázal, aby se s mrtvým tělem nehybalo. Jenže nálezci zatoužili po zlatě, jímž byla pohřbená okrášlena, a zamýšleli ji oloupit. Spustili dolů na provaze hajného Janču, dali mu s sebou rozžatý kahánek, ale hajný, když se dostal dolů, žádnou pannu neviděl, ba ani tu truhlu nemohl najít. Navíc pojednou foukl divný průvan a zhasil mu kahánek. Janča začal křičet hrůzou a volat o pomoc, a tak ho rychle vytáhli.

„Kdo ví, co to bylo za pekelné mámení,“ pokřičovala se zbožně paní hajná a hned zase ukazovala: „Vidíte tamhle to okno, až vysoko ve zdi? Všimněte si, že je na něm rezavá železná mříž. Nikdo se tam nemůže dostat, ale nedávno tam vyšplhal kominík a našel za tím zamřížovaným oknem malou komůrku bez dveří a na její podlaze hromádku kostí. Prý to byly pozůstatky nějaké zazděné slečny. Hříšné ženy se tenkrát často zazdívaly, Bůh buď milostiv jejich duším. Nedivte se pak, že tady straší...“

Vyšli jsme z hradu Točnicku jako omámení; šklebící se děs se v těch zříceninách snoubil s jakousi nenaplněnou touhou.

„Úplně jsme zapomněli na ten kámen, co plní přání,“ povzdechla Bety zklamaně, když jsme opět nasedali do bryčky.

Z návesní kapličky se rozklinkal zvonek, ohlašující čas oběda, a tak nás Havlík pozval k malému občerstvení do točnického pivovaru. Ohlížel jsem se po strmé skále s pochmurnou válcovou věží hradu Žebráku, která vrhala stín na úzkou uličku i pivovarské střechy. Kolem zubatého věžního vrcholu s několika nepřístupnými okénky vířilo mračno pronikavě křičících kavek, po holé skále šplhaly obratné kozy a škvíry mezi rozvalenými hradními zdmi, ledabyly zakryté trámy, prkny a slaměnými došky, sloužily za obydlí těm nejubožejším. Cestou k dolnímu hradu nám kaplan Vorel vyprávěl místní pověst o prokletém dni svatého Rufa, kdy se ve zříceninách hradu Žebráku zjevuje sám král Václav IV. s celou družinou a smečkou loveckých chrtů, a pokud zastihne na můstku přes potok náhodného chodce, nechá ho svými zbrojnoši zatknout a žádá po něm, aby mu po pravdě pověděl, co si lidé o králi povídají. Pokud je s odpovědí spokojen, nechá vyděšeného poutníka, aby si po libosti nabral z jeho pokladů, není-li však, káže nešťastníka uvrhnout do hladomorny na dně věže. Říká se, že žebrácká věž, do níž nelze nijak proniknout, je až do poloviny naplněna lidskými kostmi a při jejím úpatí se dokonce občas objevují mokravé narudlé skvrny, což je prý prosakující krev obětí.

Je ošemetné, když po nás mocní žádají pravdu. Jak máme odpovědět, abychom je nepopudili, a přesto obstáli před svým svědomím?

Naštěstí z pivovarského dvora, ukrytého za vysokou kamennou zdí, se otvíral utěšený výhled na opačnou stranu, než byl hrad, tedy ke mlýnu a rozlehlému rybníku se skalnatým ostrůvkem. Sládek zdejšího pivovaru byl nějaký příbuzný Nejedlých, snad měl za manželku některou z přítelových četných tetiček, a tak nás přišel osobně přivítat. Pevně nám tiskl pravice, prohodil k dívkám cosi laškovného; byl to typický pan otec, mohutný, hřmotný, s výbojným knírem. Usadil nás na židličky pod stinnou pergolu, po níž se ovíjel chmelový keř, a služebné děvče brzy přispěchalo s malebně napěněnými džbáňky. Poté se objevila i paní sládková, čili, jak se říká, „paní

stará“, kyprá osoba v širokých sukních a s naškrobeným bílým čepečkem na prokvétajících vlasech. Přinesla nám plný hrnec „vurstů“, naložených v octě, cibuli a křenu, a k nim měkký domácí chléb.

„Kdypak nás, páni studenti,“ vrhla po nás koketní pohled, „potěšíte nějakou novou ‚komédií‘? A copak to bude, smím-li vědět? Hlavně ať je to hodně směšné, člověk se rád povyrazí po tom celoročním tumlování. To, co jste hráli posledně o Velikonocích, bylo takové moc těžké, nějaké sáhodlouhé veršování bláznivého krále o nebi a pekle, člověk aby nad tím rozumoval, a hlava ho pak z toho zbytečně bolí...“

„I dej pokoj, ženo,“ okřikl ji sládek, „co si o tobě páni studenti pomyslí? Kdyby se husy na sněmu sešly, vymudrují něco chytřejšího než ty!“

„To není od tebe hezké, že mě takhle před cizími okřikuješ,“ protáhla paní sládková plačtivě, zvedla v pěsti cíp sukně a odcupitala po dřevěných venkovních schodech do patra.

„Tak tady to vidíte,“ ušklíbl se sládek. „Radím vám dobře, mládenci, nežeňte se, dokud to není nezbytně nutné. Nikam se nežeňte... haha, vidíte to, jaké pěkně dvojsmysly nám rodný jazyk nabízí, tohle v němčině nemají, ale my jsme tu všichni velcí vlastenci... No, už poběžím, i když by se hezky povídalo; musím dohlédnout na ječmen na spilce. Tak ať vám chutná náš ležák!“

Pobaveně jsme po sobě pomrkávali.

„Vydařená dvojice,“ zasmála se Bety. „Stačilo by postavit je na jeviště – a bylo by o zábavu postaráno!“

„Jenže já opravdu nevím, jakou hru letos nacvičíme,“ posmutněl Havlík. „Chtěl jsem z Prahy přivést Tylovu novinku, ale myslím, že Čestmír by byl pro zdejší maloměsto těžké sousto. Navíc z něj cenzor vyškrtnal celé pasáže, které označil jako pobuřující...“

„Asi nás zachrání náš osvědčený Klicpera,“ usmál se Nejedlý.

„Jenže pan profesor letos nic nového nenapsal.“

„Nevadí, oprášíme něco starého. Komédie na mostě měla vždycky úspěch.“

„Je moc krátká. A dávala se tady tolikrát, že už ji všichni znají z paměti.“

„Tamhle přichází také jedna povedená figurka,“ přerušil nás Vorel a ukázal k bráně, kde spěchajícího sládka zastavil jakýsi upocený tlouštík v cylindru a s tak mohutným břichem, že přes ně ani nemohl dopnout honosnou květovanou vestu, zdobenou zlatými knoflíky. „To je pan obroční z točnického poplužního dvora, přímo prototyp takového... nu, nechci jako duchovní osoba používat neslušná slova, jistě mi rozumíte...“

„Já za to nemůžu, pane starý,“ zvyšoval teď zmiňovaný obroční pisklavý hlas, takže jeho rozčilená tiráda dolehla až k nám. „Ječmen sice přivezli, ale ještě nesložili z vozu, že prý vynášení pytlů nemají v robotních povinnostech! Znáte ty selské palice, jak jim člověk hned nevyhoví, founí to a brum-lá, jako by se strojili na nějakou novou rebelii. Ale já být nad nimi pánem, já bych je zkontroloval! Dal bych postavit dřevěného osla, jak to bývalo zvykem za starých, dobrých časů, dva sáhy dlouhého a vysokého, rozumíme, hřbet by musel mít tak tenký jako má španělka,“ zamával výhrůžně vycházkovou hůlkou, „a nejmíň dvanáct těch selských buranů bych na něj v řadě posadil, pěkně jednoho za druhého, a ne na hodinu, ale půl dne bych je tam nechal nohavicemi zvonit. A kdyby ani to nepomohlo, dal bych je všechny nahnat tadyhle do rybníka, aby se jim ta tvrdá kůže trochu rozmočila, jako to tenkrát vojsko udělalo při té selské rebelii u Chlumce! Eh, co se budu zbytečně zlobit, pošlete mi sem, pane starý, džbánček chmeloviny, ať to rozčilení spláchnu!“

Zamířil ke stolku v zahradě, a když nás míjel, zpražil nás nenávisným pohledem: „Samé novoty v té Praze vymýšlíte, páni studenti, samé rebelie, motáte lidem hlavy, a kam to vede? Ke zkáze světa, luza si bude hrát na pány, rozumíme, jen válet se bude, protože ta chamraď je od přírody líná, všechno prožere a prochlastá, a pak i nám podřeže krky. To ty vaše univerzity za to můžou, to všechno jsou hnízda jakobínů, ale já bych vás studenty nechal vypráskat z těch škamen a vyhnal bych vás na pole, abyste také dělali něco užitečného. Prý se má zrušit robota! Hloupější nápad jsem ještě neslyšel!“ S těžkým zafuněním se svalil na židličku, div se pod ním nerozlámala.

„Když už bych stavěl toho osla k trestání sedláků,“ podotkl Vorel, „musel by být nejméně tak velký jako tadyhle pan obroční!“

„Jak jste to mínil, velebný pane?“ zachmuřil se panský úředník. „Doufám, že to neměla být nějaká nevhodná narážka na mou osobu!“

„Radši půjdeme,“ zvedla se Bety. „Nějak se mi tady přestalo líbit.“

Další cesta nás vedla hlubokými krivoklátskými lesy až někam ke Skřivani; cítil jsem se trochu unaven, ale nechtěl jsem přátelům kazit radost, když jsem viděl, jak je těší, že mi mohou ukazovat krásná zákoutí svého kraje

a naslouchat mým výkřikům úžasu. A bylo opravdu co obdivovat a nad čím trnout! Jak jsme se vraceli k řece Berounce, směrem ke Křivoklátu, stávala se scenerie čím dál dramatičtější. Úzká silnice, vytesaná do skály, se kroutila jako had po boku nesmírného, borovicemi a břízkami řídkce porostlého srázu, lemovaná jen chatrným, místy zpuchřelým a zpřeráženým, jinde nad hlubinu se klonícím zábradlím. Kočí držel koně na krátké uzdě a neustále přikláněl jejich vysoko zdvižené hlavy ke skále, aby se bryčka nedostala příliš blízko k okraji srázu, kde by kolo snadno sklouzlo. I tak zůstávala mezi bokem bryčky a zábradlím mezera tak úzká, že by tam sotva prošel člověk. Ani jsem se neodvažoval pomyslet, co bychom dělali, kdyby proti nám ze zátočiny vyrazilo stádo krav nebo nějaký široký selský vůz.

Na jedné vyhlídce, kde byla záměrně vytesána širší plošina, jsme na chvíli zastavili. Jaká to propast! Pohlédneš-li dolů, hlava se ti zatočí závratí a jsi v nebezpečení padnouti do ní, kdyby nebylo zábradlí, kterého se křečovitě držíš. Hu! Zábradlí se houpe! Ulomí-li se, padnu dolů bez pomoci a nic mě nezastaví! Pokud mě v mém pádu neroztrhá špičaté klesti a olámané větve zakrsklých stromů, vypadající odtud z výšin jako bělavé hnáty kostlivců, pokud mi sem tam vystupující skalní hrany nerozdrtní hlavu a údy, pak se mé bezmocné tělo dokutálí ještě o padesát sáhů hlouběji a v gejzírech stříkající pěny se zřítí rovnou do rychle plynoucí a bouřlivě hučící řeky Berounky, která ho pak ponese blíž ke Křivoklátu, aby mi tam v nějaké tůni vykážala mokré hrob...

„Co je vám, Karle?“ zazněl nade mnou Betynčin hlas. „Tak hrozně vám zbledly tváře, potácíte se... Pustte se toho zábradlí, nemám v ně důvěru; opřete se raději o mne.“

Přitiskla mě k sobě, objala mě jako matka konejšící vystrašené děcko. Hrůza se ve mně mísila s pocitem slasti a má závrať dosahovala vrcholu, z něhož už patrně nebude návratu...

„Musíme domů,“ řekla Bety.

„Ještě jsem měl v plánu,“ namítl Havlík, „že se podíváme na hrad Křivoklát, dějiště Máchova Kata...“

„Copak nevidíš, že je panu Erbenovi zle?“ nenechala ho Bety domluvit. „Prostě jedeme domů! Konec výletu!“

Prohlásila to tak rezolutně, že se jí nikdo neodvážil odporovat. V bryčce přikázala sestřence, aby si s ní vyměnila místo, a posadila mě vedle sebe.

„Položte si hlavu na mé rameno, nic se neostýchejte,“ řekla, ovinula kolem mne útlou paži a přitáhla si mě blíž ke svému boku. „Zavřete oči a nedívejte se na ty srázy. Zapomeňte na ně. Bude to dobré, nebojte se...“

Namočila kapesní šátek do kolínské vody a přiložila mi ho na skráně. Bylo to tak příjemné... Jako bych spočinul v náruči anděla, jako by se můj závratný pád měnil v let.

Otevřel jsem oči až po půl hodině, kdy jsme konečně dorazili na dno hlubokého údolí. Na protějším břehu se zdvíhala úhledná vesnice Roztoky. Odbočili jsme z krivoklátské cesty a zamířili přímo k ní. Čekal nás brod, nutnost ponořit se do zlověstně hučící řeky; po nedávných deštích byla voda v Berounce tak hluboká, že dorážející vlny špláchaly až na podlahu bryčky a smáčely nám nohy; kromě toho se kočí musel ostražitě rozhlížet a podle potřeby zadržovat či opět k rychlejší jízdě pobízet koně, neboť podél nás se jako stádo delfínů či tuleňů valilo plavené dříví ze schwarzenberských lesů a bylo nutné mít se na pozoru, aby nějaké poleno nenarazilo z boku do koní či kola a nepřevrátilo nám kočár.

I tohle drama jsme zdárně přežili, a pak už nás čekala jen zvolna stoupající cesta přes lesy kolem loveckého záměčku Obora. Vyčerpáním jsem usnul; na okamžik jsem procitl ve chvíli, kdy jsme míjeli jakýsi mohutný vrch s lesnatou čapkou a několika dřevěnými domečky, tisknoucými se ke stráním na jeho úbočí.

„Podivná hora,“ zamumlal jsem.

„To je Velíz,“ obrátil se ke mně Havlík, potěšen, že vstávám z mrtvých. „Na tom vrchu kdysi pohanští Slované uctívali boha stád Velese. Je tam nahoře poutní kostelík, postavený přímo na místě, kde prý Vršovci zajali a mučili knížete Jaromíra. Kronikář Hájek píše, že povalili svého panovníka na záda, svlékli ho donaha, s roztaženýma rukama a nohama ho přivázali ke kolíkům a pak ho přeskakovali na koních a vrhali po něm kopí, aby ho potupili a zesměšlili, aby se popásli na jeho strachu. Ale svatý Jan Křtitel ho ochránil a na Jaromírově těle nezůstal ani šrám.“

„Jen na duši...“ zašeptal jsem a zavřel jsem znovu oči.

„Co jsi říkal?“ podivil se Havlík.

„Nechte ho spát,“ řekla Bety.

Kapitola šestá

NÁMLUVY

Má nevolnost brzy přešla, patrně to byl jen přechodný stav z únavy a nezvyklého pohledu do hlubiny. „Kdo kdy změřil hloubku propasti?“ ptá se biblický prorok – a já si najednou uvědomil, že ho chápu.

„Betynka Mečířová je moc hodné děvče,“ podotkla paní Havlíková následujícího dne u oběda a upřela na mě přes stůl s polévkovou mísou vědoucí pohled vybledlých očí.

Určitě jí neušlo, jak se mi nahrnula krev do tváří. Sklopil jsem hlavu a zaujatě se zahleděl do svého talíře.

„Slyšela jsem, pane Erbene, jak se vás Bety ujala jako učiněná samariťanka.“

„Kdopak referoval?“ ušklíbl se její syn. „Snad ne ta stará klepna Kordula, co sedává celé dny na lavičce před kostelem, aby měla všechno z první ruky? Je mi to úplně jasné: viděla nás, jak vystupujeme z bryčky, jak Bety vede Karla starostlivě pod paží, a hned to zatepla běžela kdekomu zvěstovat. Já už mám té baby plné zuby; nadělá zla za regiment rabujících vojáků, hlavně když každou neděli žmoulá v kostele růženec!“

„Nemusíš hned vyskakovat jako čertík z krabičky,“ usmála se paní Havlíková, „já si taky myslím o té babě princmetálové své a nic na její pomluvy nedám, ale tady jde o jinou věc. Pane Erbene, chtěla bych vám jenom něco povědět jako zkušená žena, která se mnohokrát v životě ošklivě spálila. Moc dobře vím, jak někdy vzájemné sympatie přeskočí jako jiskra, ze které vzápětí vzplane požár... Ale měl byste něco vědět, než učiníte závažnější krok. Betynčin otec, pan František Mečíř, býval zámožný měšťan a jeden čas dokonce městský purkmistr, patřil mu výstavný patrový dům s velkým obchodem na náměstí. Jenže se nechal zlákat svým bratrem, jenž byl kupcem v Radnicích, aby se společně pustili do hledání kamenného uhlí. Dobývání je stálo tolik peněz, že oba své jmění doslova zakopali; zadlužili se dokonce tak, že pan Mečíř musel prodat obchod i dům v Žebráku, aby měl na zaplacení. Rodina Mečířova přišla o střechu nad hlavou a otec se tím tak trápil, až ho to sklátilo k smrti. Vdova zůstala sama se dvěma dcerami a dočista bez peněz. Statkář Nejedlý se nad nimi smíloval a levně jim pronajal byt ve svém domě, ale co dál? Říká se, že nějaký Stark chce všechny doly v oko-

lí Radnic odkoupit a založit tam pece na výrobu dýmavé kyseliny, z toho by jim snad po zaplacení všech dluhů mohlo přijít trochu peněz, ale paní Mečířová si už raději nedělá iluze a všechnu naději vkládá do toho, že své dcery bohatě provdá. Starší Annu vdala docela dobře za Vaška Hněvkovského, sice vdovce s malým dítětem, ale zato velmi šikovného a podnikavého, jehož místní koželužna se nadějně rozvíjí. Ovšem s mladší Betynkou má prý ještě větší plány: poslala ji na vychování k tetičce do Prahy, aby se dcerka v lepší společnosti přiučila panským móresům. Nechává ji u příbuzné po většinu roku a snad doufá, že tam děvče svým šarmem a vzděláním zapůsobí na nějakého bohatého mládence.“

„Máti, netrapte ho,“ ozval se přítel Karel, „vždyť o nic nejde, a vy děláte, jako by ji snad hodlal zítra požádat o ruku!“

„Starí lidé mají určité předtuchy, milý synu,“ pousmála se trpce paní Havlíková. „Ale už o tom nemluvme. Jaké chystáte na léto představení?“

„Vybrali jsme od Klicpery Jan za chrta dán.“

„To je ta hra, jak se nám v ní před lety předvedl pan Mácha? On byl pravý hrdina; měl takový zvučný hlas – a text se prý naučil za dva dny! Pročpak letos nepřijel?“

„Má jiné zájmy,“ usklíbl se Havlík. „Říkal, že se chce o letošních prázdninách vydat pěšky do Benátek.“

„Troufálý mládenec; bojím se, že si brzy někde srazí hlavu. Pane Erbene, tu polévku už máte dočista studenou. Zavolám Zuzku, aby vám ji přihrála.“

„Ne, děkuji, nemám hlad.“

Zvedl jsem se od stolu jako náměsíčník. Moje duše byla zdeptaná, ale přesto v ní prošlehoval jakýsi plamínek nejasného, dosud nepojmenovaného vzdoru.

Navečer byla k Černému orlu svolána zkouška ochotnického souboru. V hostinském sále s pódiem, který sloužil tanečním zábavám i divadlu, se shromáždila různorodá skupina žebráckých měšťanů. Převažovali samozřejmě studenti a mladí lidé, ale našlo se i pár starších, třeba jakýsi tělnatý strýc s mohutnými narezlými licousy, prý místní řezník, ale jinak velký vlastenec a vášnivý herec, jenž na první poslech, zejména pro mé hudebně citlivé ucho, poutal pozornost svým drnčivým „errr“.

„Prroč bych měl číst noviny?“ halasil právě ve chvíli, kdy jsem vstupoval do sálu. „Co je mně do toho, oč se v anglickém parrlamentě hádají nebo jak se ve Španělích perrrou? Samé vrrrtuchy, nic než vrrrtuchy! Důležité je, aby v mém domě byl pokoj, není-liž prrravda?“

Herci se sesedli kolem dlouhého stolu a Havlík jim rozdal texty. „Některí z vás si to možná ještě trochu pamatují, ale je dobré si to osvěžit.“

„Hlavně, abych suflérerra dobře slyšel,“ smál se řezník, „bez pořádné ná-povědy se nedá hrrát. Kdo by se to učil zpaměti, takové zbytečné vrrrtuchy!“

Usedl jsem pod jevištěm, kde stálo opřeno patero základních kulis: město s hradem, selská světnice, panský pokoj, zámecký sál a černý les. Kolegové je vytáhli před chvílí ze stodoly, kde byly po celý rok uložené, aby zjistili, jestli ty velkolepé malby, které spolku před lety namaloval pražský malíř Neureiter, nedoznaly úhony.

Díval jsem se, jak jednotliví aktéři pronášejí své repliky, ale nevnímal jsem obsah slov, jen melodii řeči, tu zvláštní hudbu, která se přelévала sem a tam kolem stolu. A můj pohled se chtěj nechtěj vracel k Betynce, sedící s otevřeným oknem za zády, takže jí podvečerní vánek čechral sponkami sepnuté vlasy a zapadající slunce ji zalávalo zlatavým přísvitěm. Hleděl jsem na ni se stoupajícím vytržením, jako na posvátný obraz, který už nikdy nikdo nevyrvе z mého srdce, i kdyby se třeba celý svět proti mně spíkl.

Po zkoušce, když se všichni vespolek loučili, jsem schválně zdržoval své kroky tak, abych vyšel z hostince těsně za ní. Pod oblouky kamenného podloubí, které krylo hlavní vchod, jsem se dotkl její ruky.

Překvapeně se ohlédla přes rameno.

„Bety,“ špitl jsem, „počkejte, prosím, chvilku tady, ve stínu, abychom nebyli na očích... Chci vám něco říct... a znáte zdejší klepny.“

Chápavě se usmála, ustoupila za mohutný pilíř a otočila se ke mně čelem.

„Chtěl jsem vám poděkovat,“ pokračoval jsem překotně, „za to, jak jste o mně pečovala, když... zkrátka... úplně mě to dojalo... Odpusťte, já nejsem dobrý řečník, měl jsem vám raději napsat dopis, lépe své myšlenky formuluji na papíře, když si je mohu rozmyslet a opravovat... Ale nechme to tak, už se nedá nic dělat... Asi ze mne nevypadne nic krásného, vzletného ani překvapivého, i když v mé duši to všechno, co bych vám rád řekl, zní jako hudba... Myslím si, že až prázdniny skončí, nedokážu odtud odjet, dokud nebudu mít jistotu, že vás opět brzy spatřím, že bychom se mohli setkat i v Praze... Bez vás... bez vás si nedovedu představit svůj další život...“

„Celý život?“ zeptala se – a byla v tom nejistota, naděje i trochu ironie.

„Až do smrti,“ pronesl jsem slavnostně, jako bych pronášel nějakou osudovou přísahu.

V té chvíli se světlo olejové lampy před vchodem zachvělo prudkým zánvanem větru a rozhodilo po dlažbě míhavé stíny; na zlomek chvíle jsem spatřil nahatého novorozence, jenž radostně zatleskal baculatýma ručičkami, ale vtom ho přikryla šedým pláštěm přízračně vysoká, kostnatá babice, jež se belhala o berličce napříč náměstím. Odnášela s sebou ztracené dítě, a když mījela podloubí, vrhla směrem k nám potměšilý pohled.

Vzápětí vše zmizelo, zacloněno širokou dívčí tváří. Ovanul mě dech, vonící po fialkách, a veliké oči se přede mnou v neskutečné blízkosti rozevřely jako dvě bezedné studny. Na rtech jsem ucítil dotek jejích vlhkých rtů; přisál jsem se k nim s lačností poutníka, jenž právě překonal poušť a dorazil k prameni. Byla to závrtná smršť; nevím, jak dlouho jsme se do sebe vpíjeli, opření o studený kamenný pilíř. Když jsme se od sebe konečně odtrhli, lapali jsme oba po dechu.

„Pane Bože,“ řekla Bety, „co to dělám? Vždyť o mně nic nevíš, netušíš...“

Zakryl jsem jí dlaní ústa. „Slyšel jsem už o problémech vaší rodiny. Moc dobře chápu, jak se cítíš... jaké to je, být na dně, bez prostředků a bez naděje... a hledat spřízněnou duši, hrát se všemi divadlo, ale ve skutečnosti hledat za všemi těmi maskami, šklebicími se okolo tebe, jediného skutečného člověka, své druhé já, svého sourozence, obětovaného kmotřičce smrti...“

„Už dost, Karle, nebo se rozpláču... A pak, že neumíš mluvit! Kdybys nelhal! Jsi ten nejvýmluvnější muž, jakého jsem dosud potkala. Nepotřebuješ sáhodlouhé proslovy, tobě stačí jediné slovo, mocné slovo, jako ze starých zaklínadel... Propusť mě ze svého kouzla, už musím domů. Dobrou noc!“

Ještě jednou mě políbila, ale pak se ode mne odtrhla a doslova utekla do tmy.

Zůstal jsem stát ve stínu podloubí, ohromen svým nenadálým štěstím.

Té noci se mi zdál nejpodivnější z oněch zvláštních snů, které mě tehdy stále častěji pronásledovaly. Na malém pahrbku jsem uviděl obvyklý hos-

podský altánek, k němuž se valilo po klikatých cestičkách množství lidu, jako by se tam konala nějaká pouť. Z davu jsem zaslechl, že je to posvátný kopec, na němž se každoročně drží velký soud. Na dřevěné lavici před hospodou už seděli připraveni dva důstojní, bradatí, vážní soudci v černých talárech – připomínali mi židovské rabíny. Napadlo mě v tom snu, že jsou to nejspíš nějací starozákonní patriarchové, snad sám Abrahám s Mojžíšem. S úzkostí jsem prošel kolem nich, ale oni mi nevěnovali sebemenší pozornost, seděli tam chladní a nevšímaví, jako by se proměnili ve strnulé sochy. Zamířil jsem k hospodě, odkud zazníval rozjařený zpěv. Už za dveřmi jsem rozeznával slova písně:

*„Na stolicí soudné sedí, holaho, holaho,
k zákonu přísně hledí, co je nám do toho!“*

Otevřu dveře a vidím, že jsou tu všichni moji známí z Miletína, Hradce, Prahy i Žebráku, někteří sedí na židlích a jiní stojí, hustě natěsnáni kolem stolu... A všichni zpívají tu hospodskou odrhovačku z notových listů, jako by byli na koncertě či na kostelním kůru:

*„Pivo sem, sklepníku, holaho, holaho,
venku soudci sedí, co je nám do toho!“*

Měl jsem neodbytný pocit, že bych se měl připojit a zpívat s nimi, ale nepřinesl jsem si potřebné noty. V rozpacích se ohlížím, a tu vidím jednoho truhláře z Miletína. Potácí se po sednici, vráží do lidí, hlavu svírá v rukou, bledý a odulý, zřejmě namol opilý, a řve z plna hrdla: „Já ji znám! Já ji znám! Byla jeptiškou a z kláštera utekla, haha, z kláštera utekla...“

„Můžeš to dokázat?“ vykřiknu zoufale, neboť mám neblahé tušení, jakou jeptišku má opilec na mysli.

„Dokážu, hned dokážu...“

„Kdo se odvažuje rušit?!“ oboří se na nás rázem celá společnost, „na soud s nimi, s oběma, ven s nimi na soud!“

Škubl jsem sebou v úleku – a probudil se dočista propocený.

V pokojíku byla tma a dusno, od protilehlé stěny zaznívalo Havlíkovo hluboké oddychování. Vstal jsem z lůžka a po hmatu se dopotácel k oknu, rozhrnul závěsy a vyhlédl do noci. Vysoko nad střechami jiskřily hvězdy, tak krásné – a tak lhostejné k lidským osudům!

A najednou mě něco napadlo. Usadil jsem se za stolkem, zapálil jsem svíčku, přitáhl jsem si kalamár a složku papírů, vyhledal použitelné pero, přiřízl ho perořízkem a dychtivě začal psát.

„Co se stalo?“ ozval se rozespale Havlík. „Proč svítíš? Je ti špatně?“

„Ne,“ řekl jsem zvesela, „líbají mě múzy!“

Z domu jsem vyšel za časného rána. Vzduch byl ještě vlhký a zamželený, ale nad šedými parami se proklubávala modrá nebeská okna jako příslib krásného dne. Na náměstí stavěli trhovci boudy a pulty, skládali zboží z vozů, zněl tady řehot koní a bučení dobytka; uvědomil jsem si, že je den velkého trhu. Všechno bude dnes na prodej, perníková srdce i srdceryvné písničky. Snad bych se měl později vydat na lov... později... Teď mě čeká povinnost, kterou jsem si sám uložil.

Rázně jsem vstoupil do otevřeného průjezdu výstavného domu Nejedlých, prošel jsem až do dvora, lemovaného stájemi, chlévy, sýpkou a stodolou, a zabočil po dřevěných schodech na vnitřní pavlač. Nemohl jsem to splést, ráno jsem se přítele Havlíka podrobně vyptal, nic nedbaje na jeho varování, že z toho mohou vzejít nepříjemnosti.

Otevřel jsem třetí dveře napravo a ocitl se v předpokoji s několika skříněmi a věšákem na klobouky. Přímou proti mně zářil obdélník prosklených dveří do obytného pokoje. Sklo s vyleptanými květinovými vzory mléčně světélkovalo, jako by bylo branou do skrytého ráje. Zaváhal jsem s rukou pozdvíženou k rámu, s prstem připraveným k zaklepání; najednou, v této poslední a rozhodující chvíli, mě všechna odvaha opustila. Bezděky jsem se ohlédl; ještě je čas k ústupu, rychle seběhnu po schodech dolů, ztratím se v jarmarečním hemžení, pocítím nádhernou úlevu, dám příteli za pravdu, že to bylo příliš bláznivé a troufalé... Pozdě! Skleněná výplň mě zradila, neboť ti uvnitř spatřili proti světlu stínový obrys mé postavy, a tak, dříve, než jsem stačil zaklepat nebo zbaběle utéct, se dveře přede mnou otevřely dokořán a v nich stála Betyncina starší sestra Anna. Podle jejího vypouklého břicha bylo na první pohled zřejmé, že v brzké době čekají v rodině Hněvkovských další přírůstek. Zírala na mě, jako by spatřila zjevení.

„Kdo je to?“ ozval se z pokoje hlas nějaké starší ženy, patrně jejich matky.

„Pan Erben,“ hlesla Anna.

„Erben?“

„Přítel pana Havlíka. Jeho kolega ze studií.“

„Ach, tak... Pojdte dál, pane Erbene, co vás k nám přivádí?“

Anna ustoupila stranou, stále ještě vyvedena z míry a možná jata neblahou předtuchou; já jsem vešel s kloboukem přitištěným na prsa a mumlaje nesrozumitelně jakési zdvořilé pozdravy. Zatěkal jsem očima po místnosti; všiml jsem si zvláštního nesouladu v nábytku, neboť kachlovému kuchyňskému sporáku s vysokým nástavcem pečící trouby a zahnutou rourou do komína, kredenci se sadami talířů a kuchyňského náčiní a prostému stolu s trnožemi konkurovala vycpávaná křesílka, psací stůl s komodou a dokonce fortepiano. Patrně poslední památky na lepší časy.

Statná žena, která právě něco míchala v kastrolu, rychle odstoupila od sporáku, otřela si dlaně do zástěry a spočinula na mě zkoumavým pohledem. Od psacího stolu pod oknem se prudce vztyčila Betyňka. I v jejích očích se zračilo ohromení.

„Rá... ráčejí odpustit, milostpaní,“ koktal jsem s tvářemi planoucími, „ale já... já miluji vaši dceru Barboru a ona... ona... ona mne jistě také... A protože považuji za nečestné scházet se s ní potají a zavdávat příčiny k různým klepům, přišel jsem vám to říct... a také poprosit... Já... prostě... to myslím naprosto vážně, a jakmile ukončím studia a získám řádné zaměstnání, chci si Betyňku vzít za manželku!“

Tak, a bylo to za mnou! Zhluboka jsem vydechl a setřel si pot z čela.

Nastalo mrazivé ticho.

Bety se tvářila zmateně, Anna si dokonce zakryla ústa dlaní a vyděšeně mrkala, paní Mečířová pomalu došla k židli a ztěžka se na ni posadila.

„Vyvedl jste mě z míry, pane... pane...“

„Erben,“ napověděl jsem.

„... pane Erbene. Opravdu jste mě překvapil. A Betyňka také, jen co je pravda... Ale děkuji vám za upřímnost, je vidět, že jste čestný muž a stavíte se ke všemu odvážně čelem. Víte, možná bych za normálních okolností neměla námitek, ale vy patrně neznáte naši těžkou situaci.“

„Znám, milostivá paní,“ přerušil jsem ji. „Slyšel jsem o tom a je mi moc líto, co vaši rodinu potkalo. Chápu to; i moji rodiče upadli do nesnází, přišli o majetek a museli se těžce probíjet životem. Na studiích by mě nemohli podporovat, musím si sám vydělávat... umím těžce pracovat...“

„Věřím vám, pane Erbene, a je pochopitelné, že lidé postižení podobným údělem k sobě tíhnou a nacházejí jeden v druhém útěchu... Ale obávám se, že tím nevyřeší své nesnáze, spíše je tím ještě víc prohloubí. Moje dce-

ra Betyнка dostala v poslední době několik zajímavých nabídek k sňatku; uvažuji o nich, neboť by si mohla výrazně společensky polepšit a...“

„Mamá, prosím vás,“ přerušila ji rozčileně Bety, „tohle opravdu není nutné...“

„Neskákej mi do řeči,“ zvýšila hlas paní Mečířová, „zapamatuj si už, prosím, že je to krajně neslušné! Pane Erbene, dcera je ještě mladá, sedmnáct let není tolik, aby si nemohla ponechat dostatečný čas na rozmyšlenou. Působíte jako sympatický mládenec, nemám nic proti tomu, když se budete stýkat... ve vši počestnosti, samozřejmě... Ale nějaké zasnoubení bych brala vážně až ve chvíli, kdy bude naprosto jisté, že dokážete zabezpečit rodinu.“

„Jsem s tím srozuměn,“ pokývl jsem.

„To jsem ráda. Dáte si s námi trochu kafička?“

Kapitola sedmá

TĚLO A DUŠE

Stará Kordula ani tentokrát neklamala, takže ještě téhož odpoledne vědělo celé městečko, že jsem byl u Mečířů na námluvách a že je nepochybně ruka v rukávě. V žebráckých rodinách se začalo probírat, co za tím asi vězí, a většina se nakonec shodla na mínění, že matka Mečířová vsadila na naději, že si po dokončení právnické fakulty otevře soukromou advokátní kancelář, což opravdu vynáší – nehledě k tomu, že bych jí mohl dobře poradit, jak vysoudit na Starkově hutní společnosti nějaké odškodné.

Havlíka můj čin vyvedl z míry. „Bojím se,“ říkal mi nabádavě, „že až tě přejde milostné poblouznění, začneš litovat, do čeho ses to zapletl, jaké další břemeno sis naložil na záda; ale jak tě znám, budeš chtít za každou cenu splnit své sliby, ať už se ti to líbí, nebo ne, a upadneš do ještě větší deprese. Vzpamatuj se, Karle, dokud je čas!“

„Neprosil jsem se tě o radu!“ odsekl jsem možná až příliš příkře.

Urazil se a půl dne jsme spolu nemluvili; velmi mě mrzelo, že jsem vůči příteli, jenž své námitky jistě mínil dobře, byl tak nespravedlivý. To je tou mojí výbušnou povahou; musím se více cvičit v sebeovládání.

Studenti a známí z ochotnického divadla se k té novince nijak nevyjadřovali, brali to jako samozřejmost, že já a Bety patříme od nynějška k sobě, jen občas jsem zachytil potutelný úsměv či spiklenecké přimhouření oka.

Vzpomínám, jak jsme si krátce poté s celou naší divadelní tlupou vyjeli do vesničky na pokraji hlubokých lesů, která se jmenovala Drozdov. Konala se tam jakási veselice, v hospodě byla hlava na hlavě, sotva že jsme se ke stolu protlačili. Pod začernalým sloupem, jenž značí střed hospodské světnice – a mnozí říkají, že je středem světa –, pod tím sloupem, ozdobeným fábory a vyřezávanými značkami sedláků, kteří do něj kdysi zatnuli svou sekeru, když neměli na pití, stál dudák s otlým obličejem, plným uhrů; kožešinovou čepici měl posunutou do týlu a propocené dlouhé vlasy spadlé do čela. Nadouval tváře, pitvorně se smál, mhouřil oči a opět je obracel k nebi, až mu z nich bylo vidět jen bělmo, pod pažďím tiskl kvílející měchy s kozlí hlavou, hrál divokého rejdrováka, přenášel do rytmu váhu

z nohy na nohu, jako by šlapal zeli, a na přízvučnou dobu vždy prudce zadupal. Několik párů se míhalo v kole jako roztočené dětské káči, široké dívčí sukně prudce vířily. Vězelo v tom dudáckém tanci něco barbarského, velmi pradávného...

„Brejcho,“ přivolał Havlík dudáka k našemu stolu, když nastala chvíle oddechu a propocení tanečníci hasili pivem svůj žár, „máti říkala, že prý znáš tu baladu o Matouškovi a Majdalence, tedy že ji znáš celou. Ona si pamatuje jen první čtyři sloky.“

„Ech, panáčku,“ usmál se dudák Brejcha polichoceně, „moje paměť ještě dobře slouží, a to už mám dobrehch šedesát křížků na krku.“

Chvatně jsem vytáhl z kapsy kabátu zápisník a tužku. Zdá se, že v tomhle létě se ke mně štěstí obrací svou zářící tváří. Nejen, že jsem našel lásku, ale ještě objevím dlouhou lidovou baladu, která dosud nikdy nevyšla tiskem a žádný folklorista ji nezná! To je opravdový klenot, taková chvíle je pro sběratele učiněným svátkem; Čelakovský bude jen tiše závidět a bezmocně skřípat zuby.

„Pane Brejcho, zazpívejte mi ji... A jestli se mi bude líbit, pomalu mi ji pak nadiktujete slovo od slova, abych si to všechno správně zapsal.“

„Budete tu písničku prodávat ženským na jarmarku?“ zajímal se Brejcha.

„Chci ji dát do knížky, do zpěvníku.“

„Tak do knížky...“ pohlédl na mě dudák a v jeho očích jsem zřejmě povyrosl. S ještě větší úctou se uklonil, když jsem mu do čepice hodil celý krejcar.

Zmáčkł měch a do jednotvárné, naříkavé melodie začal chraplavým hlasem prozpěvovat:

*„Zabil jest Matoušek,
zabil Majdalenku,
že si ji nesměl vzít
za svoji manželku.“*

Najednou mě veškerá veselost přešla. Z té písně zavanul chlad záhrobí, sveřepá zarputilost žárlivě zamilovaného mládence...

Dočista jsem zapomněl zapisovat. V duchu jsem spatřil úplňkovou noc a tajemně hučící lípy u kapličky na pustém rozcestí v polích, neklidné stíny a daleké skučení psů, kteří větrí krev... Nešťastná dívka – ach, proč má v mém snu Betynčinu tvář?

A zatím ke mně hrubý zpěvákův hlas doléhal jako houkání sýčka:

*„Tam jí na krk stoupal,
ruce, nohy zlámal,
jako ten ukrutník
s ubohou nakládal.*

*Ona ho prosila:
„Ach, pro rány Krista!
jen mne, můj Matoušku,
nezabí dočista!“*

*Ona ho prosila:
„Ach, pro všechny svatý!
jen mne, můj Matoušku,
nech vyzpovídati!“*

*„Ó, jak já dám tobě
té zpovědi dosti,
až tobě polezou
z hlavíčky ven kosti!“*

*Pak ji tam zahrabal
pod zeleným globem
jen kousek věrtoušku
jí koukalo ven.*

*A když domů přišel,
otci tak povídal:
„Už jsem mlynářovu
Majdalenku nechal.““*

Pane Bože, říkal jsem si v duchu, jak kruté věci se skrývají pod malebností krojů a bujarostí lidových tanců! Jaké jméno má to dávné zvíře s krvavými tesáky, jež pořád číhá na dně našich duší? Ďábel?

Na konci balady je usvědčený Matoušek přiveden na popraviště, prosí Majdalenčiny rodiče, aby mu odpustili, že skrze něho jedinou dceru ztratili,

a žádá, aby byl popraven stejným způsobem, jakým Majdalenku zabil: aby ho kolem lámali, údy mu rozdrtili a hlavu na špic dali.

Starý Brejcha dozpíval – a nastalo hrobové ticho. Teprve teď jsem si všiml, že celý sál mlčí a všichni vyvalenýma očima ulpívají na dudákových odulých ústech, že se dívky v naškrobených bílých košílkách a červených sukních úzkostlivě tisknou ke svým mládencům.

„Hrůzná píseň,“ špitla Bety.

„Ech,“ mávl rukou dudák Brejcha, „všelicos se kdysi stávalo, a proto se to uchovalo, aby každý pamatoval na Pánaboha a na spásu své duše. A teď zasej budeme veselí!“

Bujaře zmáčkl měchy, zavýskal, začal poskakovat z nohy na nohu – a tanečníci se dychtivě vrhli na prkna, jako by divokým vířením chtěli zahnat zlé demony co nejdál.

„Život je krutý a veselý zároveň,“ povzdechl jsem, „všechno se to vaří v jednom hrnci.“

„Abyste přišli na jiné myšlenky,“ zatvářil se Havlík tajemně, „mám pro vás, přátelé, překvapivou novinku: Karel pro nás píše divadelní hru – a ne nějakou morbiditu, jak byste snad od něj čekali, ale komedii!“

Potěšilo mě, jak všichni užasli a jaké to v nich vzbudilo nadšení. A přesto jsem se do veselosti musel nutit, neboť nějaký nepříjemný střípek, podobný úlomku rozbitého zrcadla, se po onom večeru usadil v mém srdci a působil tam tupou bolest.

„Jdi, jedovatý výmětku země! Za tu zprávu ať se ti poděkuje dábel se svou rodinou, jehož beztoho nástrojem jsi! Tak bohatý pan obroční má sklízet tam, kde já zasel? Mohla by ona pro něho mou láskou pohrdnouti? Ne, ne, to není možná, to je lež černá jako svědomí loupežníkovy. To není možná... není... A kdyby přece? Není tady obroční den co den? Nepředcházejí si ho všichni jako pohanskou modlu? A ona? Netroufla si ještě dnes přede mne předstoupit, protože přetvařovat by se nemohla, bála by se, abych jí černou její nevěru v očích neviděl. Ha, ženské, vy hadí plémě! Kdo vám uvěří, ten si ještě za nádra strčil!“

Rozvášnil jsem se tím monologem a zuřivě přitlačil na pero. To se ohnulo, vymrštilo a popraskalo celou stránku inkoustem.

„Zatraceně!“ vykřikl jsem.